

บทที่ 3

การศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ยุคริเริ่ม

(พ.ศ. 2439 - พ.ศ. 2468)

การศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ในระยะแรกซึ่งเรียกได้ว่า เป็นยุคริเริ่มนั้น
ได้มีการจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาลขึ้น 4 แห่ง คือ

1) โรงเรียนแพทย์ผูกครุภักดิ์และหญิงพยาบาล ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา
บรมราชินีนาถ ซึ่งตั้งขึ้นในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช

2) โรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล กรมศึกษาธิการ ตั้งขึ้นที่โรงเรียนราชแพทย
บาลย์ โรงพยาบาลศิริราช

3) โรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งขึ้นที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
เมื่อปี พ.ศ. 2457

4) โรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลแม่คอกอร์มิก ตั้งขึ้นที่โรงพยาบาลแม่คอกอร์มิก
จังหวัดเชียงใหม่

พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในสมัยนี้ จึงเป็นพัฒนาการของ โรงเรียนพยาบาล
ทั้ง 3 แห่งนี้ ซึ่งได้พัฒนาการมาพร้อม ๆ กับพัฒนาการของโรงพยาบาลทั้ง 3 แห่ง ในระยะ
นั้นนั่นเอง

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนพยาบาลยุคใหม่

ก่อนปี พ.ศ. 2439 อันเป็นที่ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ผูกครุภักดิ์และหญิง
พยาบาลขึ้นเป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกนั้น ได้มีปัจจัยหลายประการที่เป็นแรงกระตุ้นให้มีการ
จัดตั้งขึ้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาพยาบาลของไทยเป็นครั้งแรก ปัจจัย
ดังกล่าวเกิดขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นสมัยที่มีการ
เปลี่ยนแปลงสภาพในประเทศไทยอย่างมากซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1) อิทธิพลของแนวคิดจากต่างประเทศ

- 2) บัญหาสุขภาพของประชาชน
- 3) การชากแคลน และ ความต้องการพยาบาล

อิทธิพลของแนวคิดจากต่างประเทศ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการติดต่อกับต่างประเทศมาก มีชาวต่างประเทศเข้ามาเผยแพร่วิทยาการ และศึกษาค้าขาย เริ่มตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาและโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จเยือนต่างประเทศหลายครั้ง และในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เอง ได้มีเจ้านายชั้นสูงไปศึกษาเล่าเรียนในต่างประเทศกันมาก สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ด้านในประเทศไทย รวมทั้งด้านการรักษาพยาบาล และการจัดการศึกษาของพยาบาลของไทยในเวลาต่อมาด้วย

การรับเอาแนวคิดจากต่างประเทศของไทยนั้น แบ่งเป็น 2 ทาง คือ

- 1) แนวคิดที่ชาวต่างประเทศนำเข้ามาเผยแพร่อำเภอประเทศไทย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำแนวความคิดจากต่างประเทศเข้ามาเผยแพร่นั้น คือ พวกมิชชันนารี ซึ่งพวกมิชชันนารีเหล่านี้มิได้เข้ามาเผยแพร่วิทยาการอย่างเดียว ยังได้นำเอาวิธีการรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกเข้ามาด้วย และมิชชันนารีเหล่านี้หลายคนที่เป็นแพทย์ ก็ได้นำเอาวิธีรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกเริ่มได้รับความนิยม และค่อย ๆ เป็นที่ยอมรับมากขึ้นเรื่อย ๆ มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และ 4 แล้ว เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 การรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ผู้ที่ยอมรับและเชื่อถือการรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกนั้นเริ่มจากเจ้านายชั้นสูงก่อน จึงจะเห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น โปรดฯ ให้จ้าง นายแพทย์ปีเตอร์ เกาแวน แพทย์ชาวอังกฤษ มาเป็นแพทย์ประจำพระองค์ นายแพทย์ปีเตอร์ เกาแวน เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2415¹ และเจ้านายชั้นสูงที่

¹ องค์การตำราสาร, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 12 (พระนคร : คุรุสภา, 2507), หน้า 388.

ทรงเลื่อมใสในการรักษาพยาบาลแบบตะวันตกจนกระทั่งเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดตั้ง
โรงเรียนพยาบาลขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2439 นั้น เริ่มจาก ในปี พ.ศ. 2410 ปลาย
รัชกาลที่ 4 กรมหมื่นปรามปรำกับทรงมีพระโอรสองค์แรก (คือ เจ้าพระยาพระเสด็จฯ)
หม่อมเปี่ยม ซึ่งเป็นมารดาเป็นไข้ทรพิษตายความร้อนไม่ไค้ แต่พวกผู้ใหญ่พยาบาลบังคับให้
อยู่ไฟจนหม่อมเปี่ยมตาย ทำให้กรมหมื่นปรามปรำ ทรงปฏิญาณตั้งแต่นั้นมาว่า "ถ้ามีลูกอีก
จะไม่ให้หม่อมอยู่ไฟเป็นอันขาด" ในระยะต่อมาเมื่อท่านจะมีลูกอีก จึงให้นายแพทย์เกาแวน
ซึ่งขณะนั้นเข้ามารับราชการ เป็นแพทย์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นผู้ทำคลอด และให้การักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกมาโดยตลอด ซึ่งปรากฏว่าทั้งหม่อม
และบุตรธิดาของท่านก็สุขสบายไม่มีใคร เป็นอันตราย¹ กรมหมื่นปรามปรำจึงเป็นผู้เลิกอยู่
ไฟใช้วิธีพยาบาลคนคลอดลูกตามแบบตะวันตกก่อนผู้อื่น แต่ในพระบรมมหาราชวังก็ยังคงใช้วิธี
ฉมเพลิง (อยู่ไฟ) อยู่เช่นเดิม ในระยะต่อมา สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี ทรง
ตระหนักถึงอันตรายตายจากการคลอดที่สูงนั้นเกิดจากการทำคลอดโดยผู้ที่ไม่รับการฝึกหัดทาง
ด้านแพทย์ผดุงครรภ์² และทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ของการผดุงครรภ์แบบใหม่ กังการที่
จะให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แก่คึกซ์ที่แพทย์ผู้พยาบาลนั้นเป็นชายโดยเฉพาะเป็นชาว
ต่างประเทศ ทรงเห็นว่าหากจะเปลี่ยนแปลงให้ไค้ผลแล้ว จำเป็นที่ต้องมีหม่อมผดุงครรภ์
เป็นคนไทยเสียเอง³ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2426 พระองค์จึงไค้กรมวังคมณฑลพระบรมมหาราช
อนุญาตขอให้ส่งเด็กหญิง อายุ 10 - 11 ปี จำนวน 4 คน ไปยังประเทศอังกฤษเพื่อเตรียม

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี,
หน้า 264.

² The Executive Committee of the Eight Congress, Siam :
General Medical Features. p. 289.

³ Malcolm Smith, A Physician of the Court of Siam, p. 59.

ตัวเข้าเรียนวิชาแพทย์อังกฤษ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า เด็กหญิงเหล่านั้นเรียนจบชั้นมัธยม ในขณะที่มีอายุ 16 - 17 ปี ไม่สามารถเข้าเรียนวิชาแพทย์อังกฤษในโรงเรียนแพทย์อังกฤษของอังกฤษได้ เพราะกฎของโรงเรียนนั้นมีว่า ผู้ที่จะเข้าเรียนได้ ต้องอายุ 25 ปี ซึ่งต้องเสียเวลาอีก 7 - 8 ปี เด็กหญิงทั้ง 4 คน จึงต้องเดินทางกลับในปี พ.ศ. 2437 พร้อมกับ มิส บี. เอ. สมิท (Miss B. A. Smith) ซึ่งจะเดินทางมาจัดการสอนในโรงเรียนสุนัษาลัย และเด็กหญิง 4 คน ที่เดินทางกลับมานี้ไปรบกวนให้ช่วยงานของ มิส บี. เอ. สมิท ที่โรงเรียนสุนัษาลัย¹

ในปี พ.ศ. 2432 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีพระสุคติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัญญาภิเษกาธิราช พระองค์ทรงมีพระอาการไข้ กรมหมื่นปรามปรักษ์ไกรภพทูลชี้แจงถึงคุณประโยชน์ของวิชิพยาบาลแบบตะวันตก สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีจึงกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเลิกมณฑลเพลิงและให้ นายแพทย์เกาแวน รักษาพยาบาลตามแบบตะวันตก ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัย ตั้งแต่นั้นมาก็เลิกวิธีการอยู่ไฟในพระบรมมหาราชวัง และพวกผู้ที่มีบรรดาศักดิ์ชั้นนอกวังก็เอาอย่างตามสมเด็จพระศรีพัชรินา มากขึ้น² และในระบะที่มีการจัดตั้งโรงพยาบาลศิริราชใหม่ ๆ ในปี พ.ศ. 2431 นั้น ผู้ที่มากลอบยุครตามโรงพยาบาลต่าง ๆ มีน้อย และมักจะขอใช้วิชิพยาบาลตามเดิม นายแพทย์ เอช. อคัมเชน สุนิรีแพทย์ของโรงพยาบาลศิริราชพยายามชักชวนผู้ที่มากลอบให้เลิกอยู่ไฟมาใช้วิธีการคลอกแบบใหม่³ แต่เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะคงต่อสู้กับธรรมเนียมการคลอกแบบเก่า สมเด็จพระศรีพัชรินา จึงไปรบกวนให้กรมพยาบาลอ้างกระแสรับสั่ง ชี้แจงแก่คนที่จะคลอบยุครในโรงพยาบาลว่า พระองค์เคยมณฑลเพลิงมาก่อน แล้วมาเปลี่ยนวิชิพยาบาลแบบใหม่ ทรงสบายกว่าอยู่ไฟมาก มี

¹The Executive Committee of the Eight Congress, Siam : General Medical Features, p. 289.

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยาตำราพระราชานาฎ, นิทานโบราณคดี, หน้า 224.

³Bertha Blount McFarland, McFarland of Siam, p. 98.

พระราชประสงค์จะให้ราษฎรมีความสุข จึงทรงแนะนำให้ทำตามอย่างพระองค์ อย่า
ไ้กลัวว่าจะมีอันตราย และถ้าผู้ใดทำตามที่ทรงชักชวน จะพระราชทานเงินทำขวัญลูกที่
คลอดใหม่คนละ 4 บาท¹ จึงทำให้มีผู้ใช้วิธีการคลอดและพยาบาลแบบใหม่มากขึ้น

จากการที่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี ทรงเลื่อมใสและส่งเสริมวิธีการ
คลอดบุตรและการพยาบาลแบบใหม่นี้ นอกจากจะทำให้ประชาชนหันมาเอาเยี่ยงอย่างแล้ว
ยังเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลและดำเนินการศึกษาดูแบบ
เป็นครั้งแรก โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วน
พระองค์ให้จัดตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้นในปี พ.ศ. 2439 ที่โรงพยาบาลศิริราช

2) แนวคิดที่ไ้จากการเสด็จประพาสต่างประเทศของพระมหากษัตริย์
รวมทั้งการศึกษาและดูงานต่างประเทศของพระราชวงศ์ และข้าราชการไทย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์
ไทยพระองค์แรกที่เสด็จประพาสต่างประเทศ เพื่อศึกษาแบบอย่างมาจัดการทำนุบำรุง
ประเทศ การเสด็จต่างประเทศเริ่มเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2413 โดยการเสด็จสิงคโปร์
บัตตาเวีย และสมบารัง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้พระองค์ไ้เสด็จต่างประเทศในคราวนี้ คือ
เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น เพื่อต้องการให้พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไ้มีโอกาสทอดพระเนตรวิธีการปกครองบ้านเมือง ของ
อังกฤษที่สิงคโปร์ และ บัตตาเวีย² ผู้ที่ตามเสด็จไ้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า
ภาณุรังษีสว่างวงศ์ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ (กรมหลวงอภิศรอุคมเทศ)
เจ้าพระยาสุรวงษ์วิวัฒน์ อัครมหาเสนาบดีที่พระสมุหกลาโหม เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษา
ธิบดี เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) จาง
วางมหาดเล็ก ในการเสด็จสิงคโปร์ครั้งนี้ ไ้เสด็จทอดพระเนตรกิจการทางด้านการศึกษา
พยาบาลผู้เจ็บป่วยด้วย คือ

¹ Ibid, p. 99.

² สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ กรมพระยาคำวรวงษาภาณุ, ความทรงจำ
(พระนคร : แพรวพิทยา, 2514), หน้า 248.

วันที่ 6 ๓ 4 คำ เวลาเช้า 5 โมง ทรงเครื่องเต็มยศเสด็จไปทอพระเนตรเรือรบอังกฤษ... แล้วเสด็จไปบ้านอเมริกา เสวยกลางวันกับขุนนางที่อยู่มานอเมริกา และขุนนางที่ตามเสด็จ... แล้วเสด็จไปทอพระเนตรที่รักษาคนเสียวโรคแลคนป่วยไข้...¹

ที่เมืองปัตตาเวีย ไคเสด็จทอพระเนตรเกี่ยวกับ กิจการค้ำนการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยด้วยเช่นเดียวกัน คือ

วัน 3 ๘ 5 คำ เวลาเช้าโมงเศษ ทรงรถแตรบไปประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วทรงม้าไปทอพระเนตร... โรงเรียนทหาร แล้วไปที่พักรักษาคนไข้ แล้วไปโรงหมอนที่ไว้กระตุกคนตายและโรคในคิ้วศพ² และ... เสด็จไปทอพระเนตรที่ศึกษากฎหมายเจ็บป่วย...³

เมื่อเสด็จถึงสมารัง ไคเสด็จทอพระเนตรกิจการทางค้ำนการรักษาพยาบาลอีกครั้ง คือ

วัน 2 14 5 คำ ... เวลาเช้า 4 โมง เสด็จไปทอพระเนตร... ศึกษาคนมา แลคนไข้⁴

จากการเสด็จประพาสสิงคโปร์และปัตตาเวีย ครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ปรากฏว่า โปรดฯ ให้จัดการพยาบาลอย่างไร เพียงแต่กลับมาเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง และโปรดฯ ให้ส่งพระราชวงศ์ที่ยังเยาว์วัยไปเรียนที่สิงคโปร์ แต่ก็เป็นเนวคิกในเรื่องการจัดการรักษาพยาบาลของประเทศในเวลาต่อมา

¹ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์ และเมืองเมกาเรียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินทียุโรป พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงวิไลกัญญา ภานุกัมภ์ (พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2509), หน้า 14.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

ในปี พ.ศ. 1414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาส
ประเทศอินเดีย ผู้ตามเสด็จคราวนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ผู้ที่เคยตามเสด็จครั้งแรกก็ไ้ความ
เสด็จอีกครั้ง และที่เพิ่มใหม่ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณี (กรมพระจักรพรรดิพงษ์)
พระองค์เจ้ากฤษณาภิหาร (กรมพระนเรศวรฤทธิ์) พระองค์เจ้าอนุกรมพลโทมัยศรีชัย
พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ (สมเด็จพระบรมราชเทวีวัชรวิมล) ส่วนขุนนางก็เลือก
คัดคนหนุ่มที่มีแววฉลาด เพื่อจะไปไ้ความรู้เพื่อเป็นกำลังสำคัญทางราชการภายหลัง
เมื่อเสด็จกลับจากประเทศอินเดีย โปรดฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษสำหรับพระ
ราชวงศ์และขุนนาง²

ในปี พ.ศ. 2433 ไ้เสด็จกรมหลวงมลายู ไ้เสด็จทอดพระเนตรโรง
พยาบาล และไ้ทรงนำมาเปรียบเทียบที่โรงพยาบาลของไทย ว่า

ที่โรงพยาบาลเป็น 2 แห่ง คือ เชมบาลฮอสปิทัล เป็นที่คนที ๆ มารักษา มีฝรั่งอยู่
12 คน มีห้องหับอยู่เป็นห้อง ๆ ก็มี ที่เป็นหลังคาบาวมีเตียงนอนมีที่นอนก็มี แต่ไม่
สู้วิเศษอันไ้มาก ที่เ็จอยู่เป็นโรงคำ ๆ แคมีเพียง 7 คนเท่านั้น ออกจากนี้ไปที่
ปอเปอฮอสปิทัล เป็นโรงใหญ่คนนอน 4 แถว ที่ปลูกกระเบื้อง คนเจ็บนอนเตียง
แต่ไม่มีที่นอน ไม่มีมุ้งอันไ้ มีแต่เสื่อผืนเดียวเท่านั้น โรงหลังคาจากฝาแดง มีคน
300 คน คุกการในโรงพยาบาลแล้ว เห็นสุขของเราไม่ไ้เลย สกปรก และบกพร่อง
เป็นอันมาก โรงพยาบาลนี้ไม่ไ้เก็บเงิน แคเป็นโรงเรียราย เราจึงให้เงิน 500
เหรียญในโรงพยาบาลนี้³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงศาเทพ, ความทรงจำ,
หน้า 263.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 269.

³ ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รถมหลวงมลายู รัตน
โกสินทร์ ศก 109, เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 58.

นอกจากนี้ยังได้เสด็จประพาสเกาะชวา 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2439 และ พ.ศ. 2440 ได้เสด็จทอดพระเนตรโรงพยาบาลรักษาโรคเบริเบริ¹ และในคราวหลังคือ พ.ศ. 2440 ได้เสด็จทอดพระเนตรที่ทำยาควินิน ซึ่งเมื่อเสด็จกลับได้สนับสนุนโครงการผลิตยาควินินขึ้นใช้เองของกรมพยาบาล² และได้เสด็จประพาสยุโรป 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2440 และ 2450 ได้เสด็จทอดพระเนตรในเรื่อง การทำน้ำให้สะอาดเพื่อใช้เป็นน้ำดื่ม³ เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป ทรงโปรดให้จัดการเรื่องน้ำประปา

จะเห็นได้ว่า เมื่อกลับจากการเสด็จประพาสต่างประเทศแต่ละครั้ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงนำสิ่งที่พระองค์ทอดพระเนตรมาเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงประเทศทุกครั้ง

นอกจากการเสด็จประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองแล้ว การเสด็จศึกษาในต่างประเทศของพระราชวงศ์ และข้าราชการ มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จาก พระราชดำรัสขอในการ เปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

¹ ระยะเวลาที่ชวากว่าสอง เดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชินพนธ์เมื่อ รัตนโกสินทรศก 115, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าเหมวดี (พระชนก : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2516), หน้า 51.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.49.3/10 รายงานโอสถศาลาของรัฐบาล ปี ร.ศ.121.

³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ สมเด็จพระราชมาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชทาน แก่ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ในเวลาที่ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินค่างพระองค์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. 2440, พิมพ์ขึ้น พระราชทานเป็นที่ระลึกในงานพระบรมศพ ณ เกษมพฤษภาคม พ.ศ. 2463 (พระชนก : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2501), หน้า 112.

...แรกเรากลับมาจากการศึกษา ก็ไ้มาแลเห็นสภาพภาษาของเราซึ่งในเวลานั้น มีอาการแปลกกับที่ได้จักขึ้นใหม่ในบัดนี้ คือยังจักไปโดยหนทางคำเนนการที่เข้าใจผิด อยู่ ตัวเราเองในครั้งนั้นได้รับการช่วยเหลือสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรม ราชชนนี ผู้เป็นสภานายิกา จึงได้คิดถึงการที่จะแก้ไขระเบียบการในสภาพภาษาให้ลง รอย และไ้กราบทูลว่า ควรมีโรงพยาบาลขึ้นโรงหนึ่ง เพื่อประสงค์ให้เป็นที่พักัก นายแพทย์ฝ่ายทหาร และทั้คนพยาบาลให้ช้านช้านาน การของสภาพภาษานั้นเรา เข้าใจกันเสียว่า จะทำแต่ในเวลาสงคราม ถึงกระนั้นก็ ใ้ในการรักษาโรคก็ ใ้การพยาบาลก็ ใ้ ไม่ใช่คนหนึ่งคนใดสักแต่ว่าเป็นคนแล้วก็ทำไ้ดังนั้นตามไ้ ต้อง อาศัยการเล่าเรียน...

...เมื่อเรามาทางเมืองญุ่น ไ้เห็นโรงพยาบาลของสภาพภาษาของเขาเป็นที่สง่า งามมาก ครันกลับมาถึงเมืองไทย จึงไ้รู้สึกตะอายใจว่าในเมืองเรามิไ้ทำให้ เสมอหน้าเขา...¹

จากพระราชดำรัสของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไ้สะท้อนให้เห็นว่า การที่พระองค์เสด็จไปทรงศึกษาในต่างประเทศ และไ้พบเห็นความเจริญรุ่งเรืองของ ต่างประเทศนั้นมีอิทธิพลต่อแนวความคิดในการจัดตั้งโรงพยาบาล ตลอดจนการจัดการทาง ใ้การแพทย์การพยาบาลอย่างมาก

ดังนั้นจึงพอจะสรุปไ้ว่าการ เสด็จประพาสต่างประเทศของสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว และคณะผู้ตามเสด็จ อันไ้แก่ พระราชวงศ์ และข้าราชการ ตลอดจนการ ศึกษาค้นคว้าจากต่างประเทศของพระราชวงศ์ และข้าราชการดังกล่าว ถึงแม้จะไม่ไ้เกี่ยวข้อง โดยตรงกับ การจัดการศึกษาพยาบาลก็ตาม แต่ก็มีผลต่อแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการ รักษาพยาบาล โดยเฉพาะการสร้างโรงพยาบาล การจัดการทาง ใ้การศึกษาของแพทย์ และพยาบาล ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมไ้

¹ สภาพภาษาไทย, ตำนานสภาพภาษาสยาม ตอนที่ 1 - 2 พระพุทธศักราช

ปัญหาสุขภาพของประชาชน

ก่อนที่จะมีการจัดตั้งโรงพยาบาลถาวรในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ประเทศไทยมีผู้ตายด้วยไข้ทรพิษปีละหลายหมื่นคน รองลงมาคือ อหิวาตกโรค ถึงแม้จะไม่มีทุกปีเหมือนไข้ทรพิษ แต่เมื่อเกิดขึ้นครั้งใดก็ทำให้คนล้มตายกันมาก¹ ก่อนการตั้งโรงพยาบาลศิริราชและกรมพยาบาล ในปี พ.ศ. 2431 นั้น ได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดในปี พ.ศ. 2416 ซึ่งตรงกับการระบาคีใหญ่ทั่วโลกครั้งที่ 4 และ พ.ศ. 2424 ซึ่งตรงกับการระบาคีทั่วโลกครั้งที่ 5 ซึ่งในการระบาคีแต่ละครั้งจะมีการสร้างโรงพยาบาลชั่วคราวขึ้น และในปี พ.ศ. 2424 ก็ได้มีการสร้างโรงพยาบาลชั่วคราวถึง 48 แห่ง ในกรุงเทพฯ เมื่อโรคระบาดสงบก็ยุบเลิกไป ซึ่งการระบาคีครั้งนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหนักกว่าการระบาคีของอหิวาตกโรคนั้นไม่เพียงแต่ทำลายชีวิตของประชาชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศด้วย ทั้งนี้ภายหลังจากการระบาคีของอหิวาตกโรคครั้งนี้แล้ว พระองค์ทรงมีพระราชปรารภที่จะให้มีโรงพยาบาลถาวรเพื่อรักษาคนป่วยต่อไป²

ปัญหาของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลทำให้อัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรเป็นไปอย่างเชื่องช้า มีอัตราการตายสูง ทั้ง ๆ ที่จำนวนเด็กที่เกิดนั้นมีมาก³ ดังปรากฏว่า ในการเสด็จตรวจราชการมณฑลเพชรบุรีของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงศาฤาษี ประชาชนไ้มาเฝ้ารับเสด็จกันเนืองแน่น แต่เป็นเด็กราวครึ่งหนึ่งของจำนวนคนที่มาเฝ้า จึงถามกันว่า ในตำบลนี้ สิบปีมาแล้วจะมีคนล้มบ้านเพิ่มขึ้นหรือไม่

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ม.11/14 รายงานการประชุมเทศาภิบาล ปี ร.ศ.124.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศธ.9.1/3 ระเบียบการโรงเรียนราชแพทยาลัย (10 - 20 พฤศจิกายน 2452).

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ม.2.11/14 รายงานการประชุมเทศาภิบาล ร.ศ.124.

ได้รับคำขวัญว่า "คงเท่า ๆ กันไม่สู้แปลกคานัก"¹ ทั้งนี้เพราะเด็กที่เกิดมานั้นมักจะตาย ก่อนที่จะเจริญเติบโตขึ้นตามสมควรนั้นมีมาก²

นอกจากปัญหาของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วยังพบว่า การคลอดใน สมัยโบราณซึ่งทำคลอดโดยหมอตำแยที่ไม่มีความรู้ และไม่ได้รับการฝึกหัดทางด้านการศัลย กรรมมากองนั้น มีผลทำให้อัตราการตายของมารดาทารกอยู่ในเกณฑ์สูงด้วย³ ซึ่งทั้งโรค ภัยและอันตรายจากการคลอดทำให้อัตราการเพิ่มของประชากรไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2393 - 2444 อยู่ในระดั้ต่ำกล่าวคือ ในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2393 เซอร์จอห์น เบาริง ได้ ประมาณไว้ว่า ประชากรไทยมีประมาณ 4.5 - 5 ล้านคน และในปี พ.ศ. 2444 มี ประชากรอยู่ประมาณ 7,409,000 คน⁴ จะเห็นว่าในช่วงเวลา 51 ปี มีประชากรเพิ่ม ประมาณ 2 ล้านคนเศษเท่านั้น ซึ่งถือว่า เป็นอัตราการเพิ่มของประชากรอย่างเชื่องช้า

เมื่อประชากรของไทยมีน้อย อาจจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาบ้านเศรษฐกิจ และการป้องกันประเทศ รัฐบาลจึงต้องใช้นโยบายป้องกันการตายของประชากรซึ่งต้องจัด ทำในรูปของการจัดการรักษาพยาบาล และป้องกันโรคภัยให้แก่ประชาชน ซึ่งจำเป็นต้องมี โรงพยาบาล และผู้ที่ทำหน้าที่ให้การรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพต่อไป

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศบ.8/199 ประชุมแพทย์ (24 กรกฎาคม 2449 - เมษายน 2450).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ม.2.11/14 รายงานประชุมเทศบาลบาล ร.ศ. 124.

³ The Executive Committee of the Eight Congress, Siam : General Medical Features. p. 289.

⁴ Department of Commerce and Statistics Ministry of France, Statistic year book of the Kingdom of Siam, No.1 (n.p. 1916), p. 14.

การชากแคลนและความคองการพยาบาล

ก่อนที่ประเทศไทยจะมีโรงพยาบาล ผู้ป่วยจะได้รับการรักษาและพยาบาลที่บ้าน¹ โดยจะมีญาติ และเพื่อนเป็นผู้ให้การดูแล ซึ่งจะให้ผู้ชายให้การดูแลผู้ป่วยชาย และผู้หญิงให้การดูแลผู้ป่วยหญิง ผู้ที่ให้การพยาบาลที่บ้านดังกล่าวนี้ ไม่มีความรู้ และไม่เคยฝึกหัดการพยาบาล² ในช่วงเวลาที่เกิดโรคร้ายแรงขึ้นในแผ่นดินประเทศก็จะมี การสร้างโรงพยาบาลชั่วคราวขึ้น เพื่อแจกจ่ายยาและให้การพยาบาลผู้ป่วย ผู้ที่จ้างมาปฏิบัติ งานในโรงพยาบาลล้วนแต่เป็นผู้ชายทั้งสิ้น โรงพยาบาลเหล่านี้ยุบเลิกไปเมื่อโรคร้าย สงบลง ทำเช่นนี้เป็นประเพณี³

ครั้นเมื่อจัดตั้งโรงพยาบาลศิริราชขึ้นเป็นโรงพยาบาลถาวร รวมทั้ง โรงพยาบาลอื่น ๆ ที่ตั้งขึ้นในยุคนั้นจะใช้คนรับใช้ชายให้การดูแลผู้ป่วยชาย และคนรับใช้หญิง ให้การดูแลผู้ป่วยหญิง⁴ นอกจากจะมีคนรับใช้คอยดูแลแล้ว ยังมีญาติ และเพื่อนของผู้ป่วย มาคอยดูแลพยาบาล ผลจากการที่ทั้งคนรับใช้ ญาติ และเพื่อนที่ให้การดูแลผู้ป่วยเป็นผู้ที่ไม่เคยฝึกหัดการพยาบาล ทำให้พบเสมอว่า ไม่มีความรับผิดชอบ ให้นยาไม่ตรงเวลา เพราะไม่มีนาฬิกา ต้องคาดคะเนเวลาเอาเอง และมักจะให้ยาไม่ถูกวิธีเพราะอ่านหนังสือ ไม่ออก บางครั้งลืมให้ยา ให้นยาไม่ครบตามขนาดที่แพทย์สั่ง ผู้ป่วยบางคนได้รับยามื้อแรก แล้ว ไม่ไคยามื้อที่สอง ยามื้อที่สองกลายเป็นยามื้อที่สาม จนทำให้แพทย์ต้องกระตือรือร้น สนใจมากคอยดูแลผู้ป่วยที่มีอาการหนักบ่อย ๆ เพื่อจะไคทราบว่ ผู้ป่วยได้รับการตอบสนอง ความคองการที่ถูกคองและครบถ้วน⁵ และในระยะที่ตั้งโรงพยาบาลศิริราชและโรงพยาบาล ในสังกัดกรมพยาบาลในสมัยนั้นใหม่ ๆ พบว่า จำนวนพยาบาลมีน้อย สำหรับโรงพยาบาล ศิริราช มีพนักงานพยาบาลทั้งชายและหญิง รวม 11 คน บุรพาพยาบาล หรือโรงพยาบาลริม

¹The Executive Committee of the Eight Congress, Siam :
General Medical Features, p. 293.

^{2,3}Ibid., 291.

⁴Ibid, 292.

⁵Bertha Blount McFarland, McFarland of Siams, p. 89.

ป้อมมหาไชย มี 7 คน โรงพยาบาลเทพศิรินทร์ มี 4 คน โรงพยาบาลคนเลียบจืด มี 6 คน¹

จากหลักฐานดังกล่าวจะพบว่า พนักงานพยาบาลมีจำนวนน้อย พนักงานพยาบาลของโรงพยาบาล 4 แห่ง มีเพียง 28 คน เท่านั้น ซึ่งจะไม่สามารถให้บริการพยาบาลแก่ผู้ป่วยได้อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ชายจะต้องให้การพยาบาลผู้ป่วยชาย และผู้หญิงจะต้องให้การพยาบาลผู้ป่วยหญิง ก็จะเห็นได้จาก ในระยะที่ประเทศไทยเกิด วิกฤติพิพาทกับฝรั่งเศส ทำให้มีทหารบาดเจ็บจากการสู้รบ ในปี พ.ศ. 2436 ซึ่งประเทศไทยได้มีสภาอุณาโลมแดงขึ้นเพื่อช่วยเหลือทหารบาดเจ็บ ในการนี้สภาอุณาโลมแดงได้จัดเตรียมสถานที่ที่จะใช้เป็นโรงพยาบาลขึ้นหลายแห่ง แห่งที่ใหญ่ที่สุดคือ ที่วัดมหาธาตุ และมีพยาบาลเป็นชายทั้งหมด บรรดาสมาชิกที่เป็นสภาสตรี ทำหน้าที่ตรวจการ เยี่ยมเยียนผู้ป่วย การบริหารของโรงพยาบาล ช่วยจัดเตรียมของใช้ ไม่ได้ทำงานพยาบาลแต่อย่างใด² ทั้งนี้จะเห็นว่า ผู้ที่ทำหน้าที่พยาบาลนอกจากจะไม่มีความรู้ ไม่ได้รับการฝึกหัดการพยาบาล และมีจำนวนน้อยไม่พอแก่การให้บริการผู้ป่วยแล้ว พยาบาลยังแยกเป็นชาย ให้การพยาบาลผู้ป่วยชาย และผู้หญิงให้การพยาบาลผู้ป่วยหญิง เมื่อพยาบาลในโรงพยาบาลมีน้อย จึงจำเป็นต้องอาศัยญาติและเพื่อนของผู้ป่วยมาทำหน้าที่ให้การพยาบาล ซึ่งทำให้การพยาบาลไม่มีประสิทธิภาพ จนทำให้แพทย์ต้องมาคอยดูแลผู้ป่วยบ่อย ๆ โดยเฉพาะผู้ป่วยอาการหนัก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลพยาบาลที่มีประสิทธิภาพ อันจะทำให้ผู้ป่วยนั้นปลอดภัยจากการเจ็บป่วยนั้นได้

¹ หมายเหตุแยกแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/1 - 32 โรงพยาบาล ร.ศ.109 - ร.ศ. 111.

² The Executive Committee of the Eight Congress, Siam : General Medical Features, p. 292 - 293.

การจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาล

ในระหว่างปี พ.ศ. 2439 - พ.ศ. 2468 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้นทั้งหมด 4 แห่ง แต่ละแห่งที่จัดตั้งมีช่วงเวลาห่างกัน แสดงให้เห็นว่าพัฒนาการทางการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยในระยะนี้มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป คือ

1. โรงเรียนแพทย์จุฬารัตน์และหญิงพยาบาล ปัจจุบันคือ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2439
2. โรงเรียนฝึกหัดคนพยาบาลของกรมศึกษาธิการ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2449 โรงเรียนนี้โคลมเล็กไปเมื่อปี พ.ศ. 2468
3. โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ปัจจุบันคือ วิทยาลัยพยาบาล สภากาชาดไทย ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2457
4. โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ปัจจุบันคือ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2466

โรงเรียนแพทย์จุฬารัตน์และหญิงพยาบาล

"โรงเรียนแพทย์จุฬารัตน์ และหญิงพยาบาล" ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้เปิดทำการสอนตั้งแต่วันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 115¹ โรงเรียนนี้ได้จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ "เพื่อที่จะได้สั่งสอนหญิงให้เป็นแพทย์จุฬารัตน์ และ การรักษาพยาบาลทารกคนไข้"² โดยอาศัยตึกเสาวภาคา ซ้ำบนเป็นที่เรียน³ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงเป็ลเยี่ยม ภาสกรวงศ์ เป็นผู้อำนวยการ ให้ นายแพทย์ เอช อคัมเขน เป็นผู้สอน นอกจากนี้ยังมี

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/22 เรื่องศิริราชพยาบาลและรายงานแพทย์จุฬารัตน์ (28 - 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 116).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/24 เรื่องกรมพยาบาลและรายงานคนไข้ควยอหิวาตกโรค ร.ศ. 119 (8 พฤษภาคม - 25 สิงหาคม ร.ศ. 119).

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/24 เรื่องกรมพยาบาล และรายงานคนไข้ควยอหิวาตกโรค (9 ตุลาคม - 15 ธันวาคม 2457).

นายแพทย์เฮย์ นายแพทย์เทียนฮี้ และ นายแพทย์แมคฟาร์แลนด์ ได้ร่วมสอนในโรงเรียน
ควย¹

มูลเหตุของการจัดตั้งโรงเรียนนี้ เกิดจากความเลื่อมใสวิธีการรักษาพยาบาล
แบบตะวันตกของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งประสูติสมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอภัยวงศ์ เกษาวุธ โดยพระองค์ได้ทอดใจให้ นายแพทย์ปีเตอร์ เกาแวน
ถวายการรักษาพยาบาลแบบตะวันตก ตามคำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นปราบปรบักษ์ ผล
ของการรักษาพยาบาลเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก

โรงเรียนแพทย์ดุสิตดุสิตและหญิงพยาบาล ได้โยกย้ายสถานที่เรียนหลายครั้ง
ครั้งแรกเปิดเรียนที่โรงพยาบาลศิริราช ขึ้นอยู่กับโรงเรียนราชแพทยาลัย² ภายใต้การ
ควบคุมดูแลของกรมพยาบาล 3 ปีต่อมาโรงเรียนแพทย์ดุสิตดุสิต ได้ย้ายจากโรงพยาบาล
ศิริราชไปตั้งที่บ้านคนตุงพรหม (ปัจจุบันคือ โรงเรียนศึกษานารี) และในปีต่อมาได้มีการ
โยกย้ายโรงเรียนแพทย์ดุสิตดุสิตอีกครั้งไปอยู่บ้านเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ (ปัจจุบัน คือ ฉั
งตะวันตกของกรมชลประทาน) จากผลของการโยกย้ายสถานที่ตั้งโรงเรียนในระยะหลังทำให้
โรงเรียนไม่ได้เกี่ยวข้องกับโรงพยาบาลใด จึงทำให้ต้องส่งนักเรียนไปฝึกงานหาประสบการณ์
ในคลินิกตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ในสมัยนั้น รวมทั้งโรงพยาบาลบูรพา และเนออสซิงโฮม
จนกระทั่งโรงเรียนได้หยุดทำการสอนไปชั่วคราว ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2448³

ในปี พ.ศ. 2451 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โปรดฯ ให้
พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ จัดการริ้วพื้น
โรงเรียนแพทย์ดุสิตดุสิตและหญิงพยาบาลขึ้นใหม่ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ได้รับพระราชทาน

¹The Executive Committee of the Eight Congress, Siam :
General Medical Features, p. 280.

²Ibid, p. 289.

³Ibid, p. 290.

ให้จักระเบียมการ ทั้งหลักสูตร และเจ้าหน้าที่เรียนสตรีมาศึกษา โรงเรียนแพทย์ฉุกเฉิน
ที่รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ในอาศัปรวมอยู่ในโรงเรียนราชแพทยาลัย แต่ได้จัดแบ่งที่อยู่กัน และที่
เล่าเรียนวิชาเป็นแผนกหนึ่งต่างหากในบริเวณนั้น "ใช้ครูของโรงเรียนราชแพทยาลัยเป็น
ผู้สอน ใช้โรงคลอดบุตร และโรงคนไข้หญิงเป็นที่ฝึกหัดทำการ ใช้แพทย์ฉุกเฉินจาก
โรงคลอดบุตรเป็นครูฝึกหัดด้วย"¹

เมื่อมีการสถาปนารัฐบาลกรมมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2459² โรงเรียน
แพทย์ฉุกเฉินและหญิงพยาบาล จึงได้เข้าสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับ
โรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงพยาบาลศิริราช โดยขึ้นอยู่กับกองปกครองโรงพยาบาล
มีผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราชเป็นหัวหน้า³ จนกระทั่ง พ.ศ. 2484 จึงย้ายไปสังกัด
กระทรวงสาธารณสุขในฐานะแผนกวิชาหนึ่งของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล กรม
มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ระหว่าง พ.ศ. 2493 - พ.ศ. 2498 มีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร
เป็น 4 ปี และเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น "โรงเรียนพยาบาลฉุกเฉินและอนามัย" จนกระทั่ง พ.ศ.
2502 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ โอนมาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และเมื่อ พ.ศ. 2512
มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น มหาวิทยาลัยมหิดล ตามโครงการปรับปรุง
มหาวิทยาลัย ต่อมาโรงเรียนพยาบาลฉุกเฉินและอนามัย โรงพยาบาลศิริราช ใ้รับ
การยกระดับฐานะจากภาควิชาโรงเรียนฯ ขึ้นเป็น "คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัย

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศบ.59/34 รายงานการโรงเรียนแพทย์
ฉุกเฉิน (10 - 18 พฤษภาคม 2454).

² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สัจนิพนธ์วันครบรอบปีแห่งการสถาปนา (พระนคร :
หน่วยผลิตเอกสารมหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 7. อ้างใน ไพฑูริย์ สีนลาร์กัน, "พัฒนา
การของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชา
บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2516, หน้า 33.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ.2.32/35 ระเบียบการภายใน กำหนดหน้าที่
ต่าง ๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ท.).

มทิดล" ดังปรากฏใน ราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2515¹

โรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล

ในปี พ.ศ. 2449 กรมศึกษาธิการได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดการพยาบาลขึ้น ในโรงเรียนราชแพทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดขึ้น เพื่อ "สำหรับปลูกให้มีคนพยาบาล ที่รู้จักการงานในหน้าที่ และจะทำการพยาบาลให้ถี่ถ้วนระเบียบแบบแผนจริง"² ทั้งนี้ เนื่องจาก เคิมผู้พยาบาลคนไข้ตามโรงพยาบาลนั้น เป็นลูกจ้างธรรมดา ไม่มีความรู้ในการพยาบาลแต่อย่างใด ดังนั้นจึงไม่มีอะไรเป็นหลักที่จะฝึกฝนตนเองเพื่อที่จะทำการในหน้าที่ของตนให้ดีขึ้นได้ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2449 กรมศึกษาธิการจึงได้ฝึกฝึกหัดคนพยาบาลขึ้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ จะได้รับประกาศนียบัตร เป็นเครื่องหมายว่า เป็นผู้พยาบาลที่ได้ฝึกหัดความรู้แล้ว หรือเรียกว่า คนพยาบาลประกาศนียบัตร³ ขณะเรียนอยู่ นักเรียนจะไม่ได้รับเงินเดือน เหมือนนักเรียนแพทย์ และ นักเรียนแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิ แยกกรมศึกษาธิการจะให้อาศัยกินอยู่กับคนพยาบาลในโรงพยาบาลนั้น⁴

การผลิตคนพยาบาลประกาศนียบัตรนี้ จัดเป็นการชั่วคราวเท่านั้น เมื่อเพียงพอแก่ความต้องการแล้วก็ยกเลิก⁵ หลังจากเปิดทำการสอนได้ 1 ปี มีผู้ผ่านการสอบได้

¹ คณะพยาบาลศาสตร์ศิริราช มหาวิทยาลัยมหิดล, ประวัติโรงเรียน, เอกสาร อักสำเนา.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.ร.59/14 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล (15 สิงหาคม - 26 ตุลาคม พ.ศ. 2449).

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะแพทยศาสตร์ และศิริราชพยาบาล, อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลผู้ทรงคุณวุฒิและอนามัยของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ, (มท. 2500), ไม่ระบุหน้า.

และได้รับประกาศนียบัตร 8 คน โรงเรียนนี้เคยเลิกในปี พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925)¹

โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จัดตั้งขึ้นพร้อมกับการตั้ง
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในปี พ.ศ. 2457 เพื่อสนองนโยบายของสภาภักษาว่า
"จะจัดการฝึกหัดคนพยาบาลทั้งหญิงและชายให้มีความรู้ในการพยาบาลที่แท้จริง สำหรับ
เป็นผู้ช่วยนายแพทย์ในโรงพยาบาลต่าง ๆ หรือไปทำการพยาบาลความบ้านเรือนต่าง ๆ
หรือมีการฉุกเฉินเกิดขึ้น เช่น เกิดโรคชุกชุมขึ้นในที่ใดตำบลใด ก็จะจัดส่งคนพยาบาลไป
ช่วยเพิ่มเติม หรือในที่สุทธากมีการสงคราม หรือการจลาจลเกิดขึ้น ซึ่งเป็นเหตุจะต้อง
ใช้อาวุธปรามปรามหรือรบพุ่ง ก็จะจัดส่งคนพยาบาลไปช่วยพยาบาลรักษาคนถูกอาวุธและ
ป่วยเจ็บ"² อีกประการหนึ่งเพื่อเปิดโอกาสให้หญิงได้กระทำการอันเป็นประโยชน์แก่ชาติ
บ้านเมือง คือ ทำการพยาบาลช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในขณะเมื่อมีการเจ็บไข้หรือ
การคลอดบุตร หรือเมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้น ซึ่งจะมีคนเจ็บไข้มากกว่าในเวลาปกติเป็น
อันมาก "การพยาบาลนี้เป็นหน้าที่ของหญิงโดยเฉพาะ และอาจทำได้ดีกว่าชาย แต่
การที่จะทำได้ก็จริง ๆ นั้น จะต้องฝึกหัดเล่าเรียนกันเป็นเวลานาน จนมีความรู้สอยได้
ได้ จึงจะได้นำมาเป็นนางพยาบาล"³ นอกจากนี้ยังพบว่า ในขณะเปิดโรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ใหม่ ๆ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2457 โรงพยาบาลโชนางพยาบาลยุคนั้นประกาศ
นียบัตร ซึ่งสอยได้ได้จากโรงเรียนสตรีกรรมของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง สำหรับพยาบาลคนไข้ฝ่ายหญิง และรับกุลสตรีที่มีความรู้

¹The Executive Committee of the Eight Congress, Siam :
General Medical Features, p. 295.

²สภาภักษาไทย, ตำนานสภาภักษาสยาม ตอนที่ 1 - 2 พระพุทธศักราช
2472, สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ โปรดให้พิมพ์เนื่องในการ
พิธีเปิดคึกกมกฎ-เพชรรัตน, (พระนคร : โรงพิมพ์ศิรณสาร, 2510), หน้า 96.

³สภาภักษาสยาม, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงเรียนนางพยาบาล,
สถานพยาบาล พระพุทธศักราช 2462, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 210.

หนังสือไทยเข้าฝึกหัดทำการช่วยนางพยาบาลเหล่านี้ ส่วนการพยาบาลคนเจ็บไข้ฝ่ายชาย นั้น ไข้บูรุษพยาบาล ซึ่งเป็นนายสิบพยาบาล พลพยาบาล พลเปด และคนพยาบาล พลเรือนที่สมัคร¹ ซึ่งจะเห็นว่าในขณะที่ตั้งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ใหม่ ๆ นั้น มีการขาดแคลนบุคลากรทางการพยาบาลมาก จึงจำเป็นต้องที่สภาภาษาจะต้องจัดการตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้นเพื่อเพิ่มบุคลากรทางการพยาบาลให้เพียงพอแก่ความต้องการด้วย

ปีแรกที่เปิดโรงเรียนฯ (พ.ศ. 2457) มีนักเรียน 7 คน เป็นหญิงที่มาขอฝึกหัดวิชาพยาบาล 4 คน นางพยาบาลคนกรุงศรี อีก 3 คน โรงเรียนอยู่ในความดูแลของหัวหน้าแผนกศึกษา ซึ่งในสมัยนั้นโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ยังเป็นกองพยาบาลทหารบกกลางอยู่ มี นายพันโทพระศักดาพลรักษ์ (จีน พุทธิแพทย์) เป็นหัวหน้าแผนกศึกษา นี้ การรับนักเรียนได้รับสมัครเรื่อยมา เพราะโรงเรียนต้องการนักเรียนมาก และในราวปลายปี มีนักเรียนถึง 26 คน²

โรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนพยาบาลคนกรุงศรีและอนามัย สภาภาษาชาวไทย เมื่อปี พ.ศ. 2499 และเปลี่ยนชื่อเป็น วิทยาลัยพยาบาลสภาภาษาชาวไทย เมื่อปี พ.ศ. 2513 และได้เข้าเป็นสถานศึกษาสมทบจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2514³

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹สภาภาษาสยาม, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงเรียนนางพยาบาล, สถานพยาบาล พระพุทธศักราช 2462, น.ป.ท. น.ป.ป., หน้า 201.

²เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³วิทยาลัยพยาบาลสภาภาษาชาวไทย, ประวัติวิทยาลัยพยาบาล สภาภาษาชาวไทย (เอกสารอักษราเนา), หน้า 4.

โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลแมคคอร์มิค

โรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค ได้จัดตั้งขึ้นที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ในปี พ.ศ. 2466 โดยความคิดริเริ่มของ นายแพทย์ อี.ซี. คอร์ท เป็นแพทย์มิชชันนารีชาวอเมริกัน ซึ่งได้เข้ามาในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2449 มูลเหตุที่ทำให้ นายแพทย์ อี.ซี. คอร์ท หรือ พ่อเลี้ยงคอร์ท กิจตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้นนั้น เนื่องจากการขาดแคลนพยาบาลเป็นมูลเหตุสำคัญ เพราะ นายแพทย์คอร์ท ต้องทำการรักษาและทำการพยาบาลด้วย คือ เมื่อต้องการรักษาแทนที่จะมีพยาบาลทำ นายแพทย์คอร์ท ต้องทำหน้าที่พยาบาลเสียเอง ฉะนั้นนายแพทย์คอร์ท จึงเป็นทั้งแพทย์และพยาบาลอยู่หลายปี¹

การขาดแคลนพยาบาลผลักดันให้ นายแพทย์คอร์ท กิจที่จะก่อตั้งโรงเรียนเพื่ออบรมพยาบาลไว้ให้ปฏิบัติคนไข้ เพื่อให้แพทย์ได้มีเวลาทำหน้าที่แพทย์ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ แต่เพื่อนมิชชันนารีหลายคนไม่เห็นด้วย โดยให้ความคิดเห็นว่า ไม่มีครูเพียงพอ ไม่มีสถานที่สำหรับเป็นหอพักนักเรียน และที่สำคัญที่สุดก็คือ ทุนทรัพย์ค่าใช้จ่าย นอกจากจะต้องมีครูพยาบาลแล้วยังต้องมีแพทย์มาช่วยสอนด้วย แต่นายแพทย์คอร์ท มีความเชื่อมั่นว่า ถ้ามีโรงเรียนพยาบาลจะคืน จึงได้เปิดโรงเรียนพยาบาลขึ้นในปี พ.ศ. 2466² โดยมี มิส แอกเนส มารีแลนค์ จากสภา มิชชันนารีในสหรัฐอเมริกา มาเป็นอาจารย์สอนพยาบาลเป็นคนแรก³ มิส มารีแลนค์ (มิสซิส แมคแคนีแอล มาร์กาเร็ตของนายแพทย์แมคแคนีแอล) ซึ่งขณะนั้นเป็นพยาบาลแค้มป์เคียวในเชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาวิชาพยาบาลระดับปริญญาโท ได้ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค เป็นคนแรก อาจารย์ผู้สอนนอกจากจะมี มิสบาร์แลนค์ แล้ว ยังมี มิสซิสคอร์ท สอนวิชา

¹ศรีวิไล สิงหนทร, "ประวัติโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค", 75th Anniversary McCormick Hospital Chiangmai Thailand (เชียงใหม่ : ข้างนอกการพิมพ์, 2507), หน้า 58.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

³จินกา สิงหนทร, "ความเป็นมาแห่งแมคคอร์มิค", 75th Anniversary McCormick Hospital Chiangmai Thailand, หน้า 36.

เคมีวิทยา และอาหารวิทยา ส่วนนายแพทย์คอร์ท นั้น ต้องปลีกตัวจากการรักษาผู้ป่วย เพื่อสอนวิชาศัลยกรรม อายุรกรรม¹

นักเรียนพยาบาลรุ่นแรก ที่โรงเรียนพยาบาลไค้ท์เท็กไว้ มี 2 คน คือ นางสาวบุญจันทร์ บัญจะไชยา และ นางสาวลิเคียน กาบแก้ว คิวลิเปอร์ ทั้ง 2 คน ใช้โต๊ะอาหารและห้องอาหารบ้านพ่อเลี้ยงคอร์ท เป็นโต๊ะเรียนและห้องเรียน²

ในปี พ.ศ. 2468 โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ใ้ย้ายจากโรงพยาบาล เชียงใหม่ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเดิมของหมอมแมคเคน มาตั้งใหม่ที่ตำบลหนองเส้ง โดย ใ้เงินจากการบริจาคของช่างค่างประเทศ และใ้ตั้งชื่อโรงพยาบาลใหม่ตามชื่อสกุลของ ผู้บริจาครายใหญ่ คือ นางไซรัส แมคคอร์มิค แห่งตระกูลแมคคอร์มิค ในกรุงชิคาโก³ แ่สถานี่เรียนของนักเรียนพยาบาลยังคงใ้ที่เดิม จนกระทั่ง พ.ศ. 2472 เจ้าแก้ว นวรัฐ ผู้ปกครองนครเชียงใหม่ ใ้บริจาคเงินสร้างตึก ณ เชียงใหม่ นักเรียนจึงมี ห้องที่ทันสมัยเป็นสถานี่เรียนทางภาคทฤษฎี⁴

โรงเรียนพยาบาลฯ แมคคอร์มิค ใ้ขอเข้าสมทบกับโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งแต่เริ่มตั้ง คั้งนั้น โรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค จึงอยู่ใน ความอุปการะของโรงเรียนพยาบาลสภาอากาศไทย ใ้หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน พยาบาลสภาอากาศไทย และมีสิทธิไปศึกษาวิชาณกรุงศรีและอนามัยที่โรงเรียน ณกรุงศรีและอนามัย สภาอากาศไทย จนกระทั่งถึงสงครามเอเซียบูรพา โรงพยาบาล และโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค อยู่ในความดูแลของกรมการแพทย์เป็นเวลา 4 ปี ใน ระยะนี้โรงพยาบาลไ้เปลี่ยนชื่อ เป็น "เสรีเริงฤทธิ์" ซึ่งเป็นนามของแม่ทัพภาคพายัพ เมื่อสงครามสิ้นสุดลง นายแพทย์คอร์ทกลับจากอเมริกา ใ้รับโอนโรงพยาบาลและ

¹ศรีวิไล สิงหนคร, "ประวัติโรงเรียนพยาบาลฯ แมคคอร์มิค", หน้า 59.

²"60 ปี ของพยาบาลแมคคอร์มิค", แมคคอร์มิค 95 ปี แห่งการบริการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ไค้, 2526), ไม่ระบุหน้า.

³จินกา สิงหนคร, "ความเป็นมาแห่งแมคคอร์มิค", หน้า 36.

⁴ศรีวิไล สิงหนคร, "ประวัติโรงเรียนพยาบาลฯ แมคคอร์มิค", หน้า 59.

โรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิคขึ้น พร้อมกันนี้กรมการแพทย์ได้สนับสนุนให้โรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิคเปิดสอนวิชาดุริยางคกรรมและอนามัยเสียเอง ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2493 ทางโรงเรียนพยาบาลได้เริ่มสอนวิชาดุริยางคกรรมและอนามัยเป็นปีแรก¹

ในปี พ.ศ. 2512 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน สภาคริสตจักรในประเทศไทย จึงคิดที่จะตั้งสถาบันอุดมศึกษาขึ้น รัฐบาลได้อนุมัติให้จัดตั้งวิทยาลัยแพทย์ ในวันที่ 21 มีนาคม 2517 สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย แบ่งออกเป็น 3 คณะ คือ คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะพยาบาลศาสตร์ แมคคอร์มิค ปัจจุบันได้รับการสถาปนาเป็น คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทย์ ในปี พ.ศ. 2528²

จากการพิจารณาถึงการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลทั้ง 4 แห่ง ในยุคนี้เริ่มนี้ ได้พบลักษณะเด่นของการจัดตั้งที่ตรงกัน 3 ประเภท คือ

1. วัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ซึ่งพบว่าสถานศึกษาทั้งหมดในยุคนี้ จะตั้งขึ้นมาด้วยเหตุผลเดียวกัน คือ ความต้องการบุคลากรทางการพยาบาล มาช่วยแบ่งเบาภาระงานของแพทย์ เป็นสำคัญ เพราะก่อนหน้าที่จะมีการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลนั้น พยาบาลที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยในโรงพยาบาลเป็นเพียง "ลูกจ้างธรรมดาที่ไม่มีความรู้ในการพยาบาลแต่อย่างใด ไม่มีอะไรเป็นหลักที่จะฝึกฝนตนเองเพื่อที่จะให้ทำหน้าที่ของตนได้ดียิ่งขึ้น"³ อีกประการหนึ่ง "แพทย์คงทำการรักษา และทำการพยาบาลด้วย"⁴ รวมทั้งโรงพยาบาลถาวร ที่สร้างขึ้นมาก็ในยุคนี้ ต่างไม่มีพยาบาลที่มีความรู้ทางการพยาบาล จึงทำให้การรักษาพยาบาลไม่มีคุณภาพ และที่สำคัญก็คือ "การคลอดในสมัยโบราณ ซึ่งทำคลอดโดยหมอตำแยที่ไม่มีความรู้ และไม่ได้รับการฝึกหัดทางด้านการผดุงครรภ์มาก่อนนั้น

¹ศรีวิไล สิงหนคร, "ประวัติโรงเรียนพยาบาลลา แมคคอร์มิค", หน้า 60.

²คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยแพทย์, "ประวัติความเป็นมาของคณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยแพทย์, (เอกสารอักษราเนา).

³หอจกหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศธ.59/14 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล (15 สิงหาคม - 26 ตุลาคม 2449).

⁴ศรีวิไล สิงหนคร, "ประวัติโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค", หน้า 58.

มีผลทำให้ อัตราการตายของมารดาและทารกอยู่ในเกณฑ์สูง¹ ทำให้อัตราการเพิ่มของประชากรมีน้อย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางงานเศรษฐกิจของประเทศในสมัยนั้น และเชื่อว่า ผู้หญิงจะทำหน้าที่พยาบาลไค้ดีกว่าผู้ชาย ดังนั้น การจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาลในยุคนี้นี้จึงเป็นการจัดตั้งเพื่อแก้ปัญหาทั้งกล่าวนี้

2. โรงเรียนพยาบาลทั้ง 4 แห่ง จะตั้งอยู่ในบริเวณโรงพยาบาล และอยู่ภายใต้สังกัดของโรงพยาบาลนั้น ๆ

3. สถานที่เรียน และที่พักอาศัย ไม่มีความพร้อม ไม่มีสถานที่ที่เป็นโรงเรียนโดยเฉพาะ จะใช้สถานที่ในโรงพยาบาลเป็นที่เรียนชั่วคราว

หลักสูตรและการสอน

เมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ฉุกเฉินกรรภ และหญิงพยาบาลขึ้น ในปี พ.ศ. 2439 นั้น ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาไว้อย่างชัดเจน พบหลักฐานว่า ผู้ที่เข้าศึกษาในรุ่นแรกเป็นสตรีที่มีสามีแล้ว จากรายงานของกระทรวงธรรมการโดยพระยาภาสกรวงศ์ ที่ กรามทูตในพระเจ้าอนงยาเชอ กรมขุนสมมตอมรพันธ์ ซึ่งเป็นราชเลขาธิการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ พระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนราชแพทยาลัยที่สร้างใหม่ และทศพระเนตรกิจการของโรงพยาบาลศิริราช มีความตอนหนึ่งไ้กรามทูตเกี่ยวกับ นักเรียนแพทย์ฉุกเฉินกรรภ และหญิงพยาบาล ว่า "นักเรียนในรุ่นก่อนที่เป็นคนมีสามีแล้วนั้น เวลาที่เรียนมีกังวลอยู่ด้วยครอบครัว"² คำกรามทูตทั้งกล่าวนี้แสดงว่า นักเรียนแพทย์ฉุกเฉินกรรภที่สมัครเข้าเรียนรุ่นแรกมีหญิงที่แต่งงานแล้วเข้าเรียนด้วย ส่วนพื้นความรู้เดิมของนักเรียนนั้นไม่พบหลักฐานว่ากำหนดไว้อย่างไร แต่พบว่านักเรียนแพทย์ฉุกเฉินกรรภสมัยนั้น มีปัญหาในเรื่องการเรียนมาก เพราะ นายแพทย์เฮอ อัมเซน ซึ่ง

¹The Executive Committee of the Eight Congress, Siam : General Medical Feature, p. 289.

²หจคหมายเลขแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/24 เรื่องกรมพยาบาล (8 พฤษภาคม - 25 สิงหาคม ร.ศ. 119)๘

เป็นครูสอน "จำเป็นต้องสอนให้แค่เพียงย่อ ๆ ก่อน ้วยพวกนักเรียนนั้นยังไม่เข้าใจ หนังสือไทยพอที่จะรับการสอนอย่างพิสดารตามคัมภีร์ได้ และนักเรียนในรุ่นนี้ต้องเรียนทั้ง หนังสือไทย และวิชาแพทย์ฉุ่จุงครรภไปในเวลาเดียวกัน"¹ การที่ไ้พบปัญหาในการเรียน ของนักเรียนแพทย์ฉุ่จุงครรภก็งกล่าวนี้เอง ทำให้มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเรียน แพทย์ฉุ่จุงครรภในรุ่นหลังซ้กเจขึ้นว่า "นักเรียนชั้นหลังจะเลือกค้กเค็กที่อ่านหนังสือได้ อายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป ฝึกหัดเป็นนักเรียนแพทย์ฉุ่จุงครรภตามแค้ที่จะสมัคร รับสัญญาต่อ เมื่ออายุครบ 20 ปี สดข้ล้วิชาการแพทย์ฉุ่จุงครรภไ้แล้ว จึงออกทำการไ้ แล้วจึง จะยอมให้มีสามี"² มีนักเรียนสมัครทยอยกันสมัครเรียนครบ 10 คน นอกจากนักเรียน ในจำนวนนี้ มีนักเรียนที่สมัครเรียนโดยไม่รับพระราชทานเบี้ยเลี้ยงอีก 4 คน³

สำหรับหลักสูตรวิชาแพทย์ฉุ่จุงครรภและหญิงพยาบาล เมื่อปี พ.ศ. 2439 นั้น ไม่พบโครงสร้างของหลักสูตร ว่าไ้มีการสอนวิชาอะไร และระยะเวลาานเท่าไร สิ่ง ที่นักเรียนแพทย์ฉุ่จุงครรภไ้เล่าเรียนไปนั้น ไ้พบหลักฐานจาก รายงานของ นายแพทย์ เอช อคัมเขน อาจารย์ผู้สอน ซึ่งไ้กรามทูลถวายรายงานต่อ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวิวิชรวรณัปริชา อธิบดีกรมพยาบาล ดังนี้

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/22 เรื่องศิริราชพยาบาลและรายงาน แพทย์ฉุ่จุงครรภ (28 - 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 116).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/24 เรื่องกรมพยาบาล (8 พฤษภาคม - 25 สิงหาคม ร.ศ. 119).

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/22 เรื่องศิริราชพยาบาลและรายงาน แพทย์ฉุ่จุงครรภ (28 - 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 116).

ที่ 5726

วันที่ 16 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 116¹

ข้าพระพุทธเจ้า หมออคัมเขน กราบทูลถวายรายงานต่อพระเจ้าอนงยาเชอ
กรมหมื่นวิจิตรวรณปริชา อธิบดีกรมพยาบาล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยโรงเรียนหญิงแพทย์ดุงครรภ์ ซึ่งตั้งอยู่ ณ ตำบลวังหลัง โรงพยาบาล
ศิริราชนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้เปิด แลรับสอนตั้งแต่ ณ วันที่ 15 มกราคม ร.ศ.
115 ในครั้งแรกตั้งแต่วันเปิดโรงเรียน มีนักเรียนหญิง 6 คน ภายหลังมีนักเรียน
ครบ 10 คน ซึ่งได้สอนหนังสือไทย และวิชาแพทย์ดุงครรภ์มาจนบัดนี้

ฝ่ายหนังสือไทยนั้น ได้สอนมาจากนักเรียนอ่านแลเขียนไต่ข้างแล้ว แต่ยังหารู้
ละเอียดลึกซึ้งไม่

ฝ่ายวิชาแพทย์ดุงครรภ์นั้น ข้าพระพุทธเจ้า ได้สอนตามหมวดที่กะไว้

หมวดที่ 1 สอนบรรดาโรค ซึ่งเกิดเกี่ยวกับครรภ์ คือว่าด้วยอุทรรกติ แล
อุทรเสีย มคลูกพิการ กระดูกเชิงกรานพิการ แลปรกติ

หมวดที่ 2 สอนบรรดาโรค ซึ่งเกิดในเวลามีครรภ์ ตั้งแต่ตั้งครรภ์ จนคลอด
ถึงเวลาคลอด คือว่าด้วย มารดาเป็นโรคขวม โรคทุลาสา โรคลมชัก บุตร
เป็นมารในครรภ์ โรครก แลสายรก โรคแท้ง

หมวดที่ 3 วิชาพยาบาลเวลาคลอดบุตร คือ ว่าด้วย การที่ช่วยกลับ
เด็กในครรภ์ในเวลาที่ยังขวาง เช่น เอาแขนเอาเท้าออกมา เด็กหรือรกออก
ไม่ไคคองไขเครื่องมือชักลากให้ออก ใน 3 หมวดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ได้สอนไว้
แต่เพียงย่อ ๆ ก่อน ด้วยพวกนักเรียนนั้นยังหาเข้าใจหนังสือไทย พอที่จะรับความ
สอนให้พิศการตามคัมภีร์ไคไม่ ในเวลานี้มีนักเรียนอยู่ 3 คน คือ แม่อาบ แม่นม
แม่อม ซึ่งไครู้หนังสือแลแล้วนั้น ข้าพระพุทธเจ้า ได้สอนแลฝึกหัดไว้พอที่จะไคสรอย
ไคข้างแล้ว แต่ยังหาชำนาญโดยละเอียดไม่ นอกจากนั้นยังไคไม่ไค ข้าพระพุทธเจ้า

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/22 เรื่องศิริราชพยาบาลและรายงาน
แพทย์ดุงครรภ์ (28 - 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 116).

ไต่ทั้งใจว่า ใฝ่ที่ 2 ต่อไปนี้ พอนักเรียนรู้นั่งส้อมากขึ้นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า จะไต่สอนให้พิศการต่อไปจนถึงหมวดที่ 5 และจะส้อมมาตั้งแก้หมวดที่ 1 จนครบทั้ง 5 หมวดให้ละเอียดลึกซึ้ง และจะฝึกหัดให้ชำนาญในการรักษาพยาบาลไข้ให้ครบทุกคำภีร์โดยพิศการ ใฝ่ที่ล่วงไปแล้วนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไต่คมแก้ตึกเสาวภาคย์ ชั้นบนขึ้นเป็นโรงเรียน ไต่หาสื่อนาบุญใหม่ แลท่าเก้อขึ้น 14 เก้อ อี้ คู่สำหรับ ไต่เครื่องมือแลยา 2 คู่ ไต่ซื้อกระดานชนวนใหญ่ 1 แผ่น รูปภาพร่างกาย 1 สำหรับ แลเครื่องมืออีกหลายสิ่งสำหรับใช้ในการสอนแลการรักษาในทางแพทย์คุณุกรรม แต่ เครื่องมือเหล่านี้ยังหาพอจะไต่ไม่ ใฝ่ที่ต่อไปนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะขอเงินประมาณ พันสองร้อยบาท เพื่อจะไต่ซื้อเครื่องมือแลเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ให้ครบบริบูรณ์ แลข้าพระพุทธเจ้าก็กะปลูกขึ้นเป็นที่คละอุมุครแลอยู่ไฟให้สะอาดเรียบร้อยขึ้นหนึ่งหลัง เพราะที่สำหรับคละอุมุครแลอยู่ไฟของเก่ามัน คับแคบโสโครก หาสะอาดเรียบร้อยไม่

บัดนี้คนไข้ทั้งหลายก็เต็มใจสมัครจะอยู่ไฟอย่างฝรั่งแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า เห็นว่า ในการที่จะปลูกที่สำหรับคละอุมุครอยู่ไฟนี้ เพื่อจะไต่เป็นช่วงโอกาสของนักเรียน แพทย์คุณุกรรม ที่จะไต่รักษาพยาบาลตามที่ไต่เรียนไว้มาให้ชำนาญขึ้นไป

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงโปรดเกล้า

(เขน) หมอ เขน อาคัมเขน

นายสิน เขียน

นายเรือง ทาน

จากรายงานที่ นายแพทย์อาคัม เขน ครูผู้สอนกรามทุลค้อ กรมหมื่น วิจิตรวรณปริชา อธิบดีกรมพยาบาล สามารถสรุปได้ว่า นักเรียนแพทย์คุณุกรรมรุ่นแรก นี้ ไต่เล่าเรียน วิชาภาษาไทยจนอ่านออกเขียนได้ และเรียนวิชาแพทย์คุณุกรรม 5 หมวด หลังจากนั้นจึงไต่ฝึกหัดในการรักษาพยาบาลไข้ให้ครบทุกคำภีร์ควย

ส่วนวิธีการสอนที่ใช้ในช่วงที่มีการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลครั้งแรกนี้ ใ้จัดให้มีการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือฝึกหัดให้ทำการพยาบาลด้วย โดยจะทำการฝึกหัดเมื่อเรียนทางภาคทฤษฎีแล้วครบทุกหมวดอย่างละเอียดลึกซึ้ง หลังจากนั้นจึงจะฝึกหัดให้ชำนาญชำนาญในการรักษาพยาบาลใช้ให้ครบถ้วนทุกคัมภีร์¹

การสอนในระยะแรกนี้ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับเทคนิคการสอน พบแค่เพียงว่ามีการใช้สื่อการสอน ซึ่งได้แก่ เครื่องมือ และคุดยา 2 คู่ กระดานชนวนใหญ่ 1 แผ่น รูปภาพร่างกาย 1 สำรับ และเครื่องมืออีกหลายสิ่งสำหรับใช้ในการสอนและการรักษาในทางแพทย์คฤงครรภ์ แต่เครื่องมือเหล่านี้ยังหาพอใช้ไม่² ซึ่งแสดงว่าในการสอนนักเรียนแพทย์คฤงครรภ์นั้นใช้อุปกรณ์จริงเป็นสื่อการสอนด้วย

ส่วนระยะเวลาในการเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไม่ได้กำหนดเวลาไว้แน่นอน ตามราชกิจจานุเบกษา ระบุไว้ว่า เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนจนกว่าจะสอบไล่ได้³ ซึ่งจะเห็นว่านักเรียนสำเร็จการศึกษาไม่พร้อมกัน โดยในปี พ.ศ. 2441 มีนักเรียนสำเร็จการศึกษา 4 คน ในปี พ.ศ. 2442 มีนักเรียนสำเร็จการศึกษา 2 คน และในปี พ.ศ. 2443 มีนักเรียนสำเร็จการศึกษาอีก 4 คน⁴ รวมทั้งหมกเป็น 10 คน นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาทั้ง 10 คน ได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรและของรางวัลพร้อมกันทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2443 เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.24/24 เรื่องศิริราชพยาบาล และ รายงานแพทย์คฤงครรภ์ (20 - 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 116).

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ "โรงเรียนแพทย์คฤงครรภ์เพิ่มใหม่", ราชกิจจานุเบกษา, 17(10 มีนาคม 2443) : 725.

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.60/1 เงินค่าเลี้ยงท้องหญิงมีครรภ์.

และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนราชแพทยาลัย¹ หลังจากนักเรียนรุ่นแรกนี้จบแล้วไม่พบหลักฐานว่ามีผู้จบการศึกษาอีก กิจกรรมของโรงเรียนแพทยแผนกครุภกิจหยุดชะงักไประยะหนึ่ง มารื้อฟื้นขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2451

ในปี พ.ศ. 2451 มีการปรับปรุงหลักสูตร และคุณสมบัติของผู้เรียนใหม่ หลังจากที่มีการสอนใหญ่ในปี พ.ศ. 2448 นักเรียนที่รับใหม่นี้ มี 2 ประเภท คือ นักเรียนหลวง และนักเรียนเชลยศึกก็ นักเรียนหลวง ใ้แก่ คนที่สมัครจะเข้าเป็นนักเรียนใหม่บ้าง คือ ใ้รับพระราชทานเงินบำรุงจากสมเด็จพระบรมราชินี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทาน คนหนึ่งเดือนละ 15 บาท จนกว่าจะสอบไล่ใ้ประกาศนียบัตร นักเรียนจำพวกนี้ มีอัตรารับใ้เพียง 30 คน และใ้ตั้งกติกาใ้ว่า ระหว่างเรียนต้องอยู่ประจำในโรงเรียน เว้นแต่ผู้ปกครองทางบ้านจะมารับ เมื่อสอบไล่ใ้ประกาศนียบัตรแล้ว จะต้องทำงานเกี่ยวข้องอยู่กับโรงเรียนไม่น้อยกว่า 3 ปี² ส่วนนักเรียนเชลยศึกก็ เป็นนักเรียนที่สมัครจะเล่าเรียนแต่วิชาความรู้ ไม่ประสงค์จะรับเงินบำรุง กำหนดใ้เสียเงินค่าเล่าเรียน เดือนละ 4 บาท มีอัตรารับใ้เพียง 20 คน ถ้าต้องการจะอยู่ประจำในโรงเรียน ต้องจ่ายเงินเดือนละ 6 บาท เมื่อเล่าเรียนสอบไล่ใ้ก็ เป็นอันออกจากขังขังของโรงเรียน³

นักเรียนทั้งสองประเภทนี้ จะรับคนที่มีคุณสมบัติ ดังนี้⁴

- 1) มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จนถึง 25 ปี และ
- 2) ต้องมีความรู้ใ้ประโยคประถมสามัญแล้ว หรือ เทียบประโยคประถมสามัญขึ้นไป

สามัญขึ้นไป

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศธ.24/24 เรื่องกรมพยาบาล (8 พฤษภาคม - 25 สิงหาคม ร.ศ. 119).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.59/34 รายงานการโรงเรียนแพทยแผนกครุภ (10 - 18 พฤษภาคม 2524).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สำหรับวิชาที่เรียนในหลักสูตรที่รื้อฟื้นขึ้นใหม่นี้ เมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรแรกแล้ว พบว่า มีวิชาที่เรียนเพิ่มขึ้นทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ มีการกำหนดลักษณะวิชาไว้ชัดเจนขึ้น และที่สำคัญก็คือ มีวิชาการพยาบาล และวิชาผดุงครรภ์ แยกกันไว้เป็น 2 วิชา ทั้งนี้

ชั้นหลักวิชา¹

1. สรีรศาสตร์ ให้ได้ความรู้พอแก่ที่จะใช้ในการพยาบาล ตลอดจนการผดุงครรภ์ด้วย
2. ศัพทมูลวิทยา ให้ได้ความรู้สำหรับการทำแพทย์ผดุงครรภ์โดยวิธีธรรม
3. ศุขวิทยา ให้ได้ความรู้พอแก่ที่จะใช้ในการพยาบาลคนไข้ เช่น รักษาความสะอาดในเครื่องใช้ และสถานที่ และรู้จักคุณโทษของอาหาร เป็นต้น
4. การตรวจไข้ ให้รู้จักอาการไข้ทั้งสำหรับทารก และมารดาทุกชนิดโรค บรรดาที่จะเกี่ยวข้องในการคลอดบุตรจนสิ้นเชิง และให้รู้จักวิธีตรวจด้วย
5. การพยาบาล ให้รู้จักหลักของการพยาบาล เช่น เป็นคนกลางในระหว่างแพทย์กับคนไข้ การให้ยา และการผัดพัน กล่อมใจคนไข้ เป็นต้น
6. ธรรมจริยา สอนความประพฤติ อธิษาศรัย และจรรยา อันเกี่ยวข้องแก่หน้าที่คนพยาบาล เช่น แม่เมั่นก่อนคำสั่ง เอื้อเพื่อสุจริต เทียงธรรม เมตตากรุณา ความอดทน เป็นต้น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศ.บ. 59/34 รายงานการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ (10 - 18 พฤษภาคม 2454).

ชั้นฝึกหัด¹

1. การทำรายงาน ฝึกทำรายงานการตรวจไข้ให้ชำนานู
2. การเขียน ฝึกเขียนบันทึกร้อยยี่ให้พอแก่การงานที่จะต้องใช้ในการพยาบาล
3. การประกอบอาหาร ฝึกการหุงต้มให้พอใช้ในการพยาบาล
4. การเลี้ยงเด็ก ฝึกเลี้ยงลูกอ่อนให้ชำนานู
5. การปลูกฝี ฝึกปลูกให้เป็น และมีความรู้ในเรื่องฝีพิษให้คลอคลาย
6. การตรวจไข้ ฝึกตรวจครรภ์ ตรวจทวารก และตรวจไข้ให้ชำนานู
7. การพยาบาล ฝึกพยาบาลไข้ให้ชำนานูหลาย ๆ อย่าง หลายชนิด
8. การผดุงครรภ์ ฝึกทำการผดุงครรภ์ ทั้งแต่เป็นผู้ช่วย และทำเองให้ชำนานู
ในวิธีต่าง ๆ

หลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่มีกำหนดเวลาเรียน 2 ปี คือ เรียนหลักวิชาปีหนึ่ง แล้วฝึกหัดทำการเพื่อความชำนาญอีกปีหนึ่ง² สอนในทางปฏิบัติ พบหลักฐานว่าใช้เวลาเรียนประมาณ 3 ปี โดยพบหลักฐานจากคำกราบบังคมทูลถวายรายงานของ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ต่อสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี เนื่องในวโรกาสพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาในรุ่นแรก ที่พระตำหนักพญาไท เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม ร.ศ. 130 ก็ยังมีความคอนหนึ่งว่า

...ข้าพระพุทธเจ้าจัดการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ สนองพระเดชพระคุณ มาแก่รัตนโกสินทร์ศก 127 นั้น พระเดชพระคุณเป็นต้นเกล้าหาที่สุกมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าไ้รับพระราชทานจักระเบียบการ ตั้งหลักสูตร และจักหานักเรียนสตรีมาศึกษาได้เริ่มการสอนวิชาตั้งแต่ศกนั้นมา ในปลายศก 127 ได้มีการสอบไล่ครั้งหนึ่ง

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศช. 59/34 รายงานการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ (10 - 18 พฤษภาคม 2454).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศช. 59/34 รายงานการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ (10 - 18 พฤษภาคม ร.ศ. 130).

1) เป็นคนแข็งแรง และไม่มีโรคติดกั้วอันอาจจะชักขวางแก่การเป็นแพทย์ฉุกเฉิน

2) อายุไม่ต่ำกว่า 16 ปีบริบูรณ์

3) จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาที่ 3 หรือมีความรู้ความสามารถอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นทุนมาแล้ว อันอาจให้ประโยชน์ในวิชาที่เรียนนี้ได้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนดี และเร็วตามหลักสูตร

นักเรียนที่จะเป็นแพทย์ฉุกเฉินกรรภ์ ยังคงเป็น 2 ประเภท เช่นเดิม คือ นักเรียนใหม่บำรุง และนักเรียนนอกบำรุง ทั้งนี้คือ

นักเรียนใหม่บำรุง ได้แก่ ผู้ที่ได้รับพระราชทานเงินบำรุง แก่สมเด็จพระบรมราชินี พระราชชนนีพันปีหลวง เกือบละ 15 บาท เมื่อสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรแล้ว จะต้องทำการของโรงเรียนไม่น้อยกว่า 3 ปี กล่าวคือ โรงเรียนจะให้รับราชการเป็นแพทย์ฉุกเฉินกรรภ์ก็ เป็นครูก็ หรือเป็นคนพยาบาลก็ และเมื่อพ้นกำหนด 3 ปีไปแล้ว จะต้องทำงานหาเลี้ยงชีพในทางแพทย์ฉุกเฉินกรรภ์อีก 7 ปี ถ้าผู้ใดไม่ทำตามกติกาที่กล่าวมา ผู้นั้นจะต้องคืนเงินบำรุงที่ได้เสียไปให้จนเต็มจำนวน ต้องให้มีชื่อเป็นหลักฐานเป็นผู้รับรอง ถ้าเป็นคนที่มีสามีแล้ว สามีจะต้องลงชื่อรับรองว่า อนุญาตให้ภรรยาของตนเข้าเป็นนักเรียนแพทย์ฉุกเฉินกรรภ์ และปฏิบัติการทั้งปวงตามชอกติกาอันแจ้งทุกประการ ถ้าภรรยาไม่ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน สามีจะต้องรับผิดชอบด้วย ถ้าเป็นคนไม่มีสามี เมื่อจะมีสามีต้องได้รับอนุญาตก่อน และเมื่อกระทรวงธรรมการเห็นว่า ผู้นั้นเป็นคนที่เหมาะสมควรอนุญาต ผู้นั้นจะต้องมาลงชื่อรับรอง ที่กล่าวมาแล้วจึงจะอนุญาต หากว่าผู้ใดไม่มีสามี โดยลำพังตนก่อนได้รับอนุญาต ผู้นั้นจะต้องคืนเงินบำรุงที่ได้เสียให้ไปจนเต็มจำนวน และต้องตัดชื่อออกจากสังกัด

นักเรียนนอกบำรุง คือ นักเรียนที่สมัครเสียค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนตามระเบียบของโรงเรียน ทุนของตนเอง ถ้าอยู่กินในโรงเรียนต้องเสียค่าเบี้ยเลี้ยง เกือบละ 10 บาท ถ้าเข้ามาเป็นกลับต้องเสียค่าเล่าเรียน เกือบละ 4 บาท และไม่จำเป็นต้องมีชอกติกาอันใดในเรื่องการงานที่จะทำเมื่อออกจากโรงเรียน

ต่อมาทางโรงเรียนพยาบาล ศิริราช ได้มีการจัดตั้งหลักสูตรวิชาการพยาบาล
ร่วมกับวิชาผดุงครรภ์ ขึ้นในปี พ.ศ. 2462 หลักสูตรพยาบาลที่จัดขึ้นนี้มีกำหนดระยะเวลา
เรียน 2 ปี ครูทางด้านการพยาบาลของโรงเรียนพยาบาล ศิริราช ที่จะดำเนินการสอน
ในหลักสูตรใหม่นี้ มี 3 คน คือ¹

1) นางอัปพันตราพาพิศาล (ลออ) สอนและฝึกหัดวิชาพยาบาลทาง
อายุรกรรม และกุมารเวชกรรม

2) นางสาวฉวี สหสสานนท์ สอนและฝึกหัดวิชาการพยาบาลทางศัลยกรรม
และ O.R. Technique

3) คุณสะอาด สุ่มสวัสดิ์ รับผิดชอบดูแลการพยาบาลทางฝ่ายสุตินรีเวช
ทั้งหมด

ต่อมา นางอัปพันตราพาพิศาล ได้ลาออกไปแล้ว มี นางสาวเอมบุษ มา
รับหน้าที่แทนต่อไป นอกจาก คุณสะอาด สุ่มสวัสดิ์ ครูทั้ง 3 คนนี้ เป็นผู้ได้รับการศึกษา
และสำเร็จมาจาก The Philippine General Hospital²

สำหรับพื้นฐานความรู้ของผู้ที่จะเข้าเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ในระบายนี้นี้ยังคงไม่
ถนัดนัก เนื่องจากทางโรงเรียนพยาบาลมีความต้องการเพื่อส่งเสริมวิชาพยาบาลให้
แพร่หลาย และอยู่ในความนิยม ฉะนั้นนักเรียนที่จะสมัครเข้าเรียนในวิชานี้เพียงพื้นฐานความ
รู้ มีชั้น 1 - 2 - 3 ก็สมัครได้ แต่มีการสอบคัดเลือกภายหลังได้เข้ามาเรียนแล้ว
6 เดือน ถ้าเห็นว่าอ่อนมากเกินไปทางโรงเรียนพยาบาลก็จะสอบคัดเลือกอีกครั้งหนึ่ง
หรือตามความสมัครใจ ถ้าอยากเรียนจริงๆ ก็ยินดีให้เรียนต่อไปแต่ต้องเสียค่ากินอยู่
หัดบนอนให้ปีละ 240 บาท³

¹ฉวี สหสสานนท์, "การศึกษาพยาบาล", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาล
ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

²เรื่องเดียวกัน.

³บุญจิตร มงคลสมัย, "ประวัติรุ่นที่ 13 พ.ศ. 2465", เรื่องเดียวกัน,
ไม่ระบุหน้า.

หลักสูตรพยาบาลและบุคลากรบริวาร ที่จัดขึ้นใหม่นี้ (พ.ศ. 2462) จัด
หลักสูตรความอย่างของต่างประเทศ¹ วิชาที่เรียนมีดังนี้คือ²

การเรียนของพยาบาล ปีที่ 1 พ.ศ. 2462

1) การพยาบาลทั่วไป สอนโดย คุณครูลออ อิกซ์ หรือ นางอัภันตรา
พาณิชศาล

2) กายวิภาควิทยา สอนโดย คุณหลวง ศัลยเวชวิสิทธิ์

3) ฟิสิโอโลยี สอนโดย คุณหลวง สันต์วิทยาศาสตร์

4) ทางยา สอนโดย ชุนสิทธิโอสถ

5) ปาโถโลยี สอนโดย คุณครูชุนเกตุ สุกันตเกตุ

6) จรรยาพยาบาล สอนโดย คุณหลวงพินิจไวยาการ

นักเรียนปีที่ 1 ต้องเรียนตลอดวัน ไม่มีฝึกบนแผนก

การเรียนของพยาบาลปีที่ 2 พ.ศ. 2463

1) เคมีวิทยา สอนโดย คุณหลวงสันต์กาศ

2) อายุรกรรม สอนโดย คุณพระอัภันตราพาณิชศาล

3) ศัลยกรรม สอนโดย คุณพระศัลยเวชชา และคุณครูมณี สหีสสานนท์

4) สุขวิทยา สอนโดย คุณหลวงบริบูรณ์เวชศาสตร์

5) ปัจจุบันพยาบาล สอนโดย คุณหลวงบริบาลเวชกิจ

6) ปาโถ สอนโดย คุณหลวงไตรภยานุกการ

นักเรียนพยาบาลปีที่ 2 ต้องขึ้นทำงานแผนกปาโถ ช่วยตรวจอุจจาระ
เสมหะ ที่ตึกเสาวภาค และฝึกในแผนกอายุรกรรม ศัลยกรรม³

¹มณี สหีสสานนท์, "การศึกษาพยาบาล", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาล
ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

²บุญจิตร มงคลสมัย, "ประวัติรุ่นที่ 13 พ.ศ. 2465", เรื่องเดียวกัน,
ไม่ระบุหน้า.

³เรื่องเดียวกัน, ไม่ระบุหน้า.

นักเรียนพยาบาลชั้นปีที่ 3 เรียนวิชาศุภคุณกรรม ทางโรงเรียนจะจัดให้ขึ้นฝึก
หัดในแผนกศุภคุณกรรม ไม่ต้องไปฝึกที่แผนกอื่น¹

ในคำนำวิธีการสอนของโรงเรียนแพทย์ศุภคุณกรรมฯ ในยุคนี้ เริ่มตั้งแต่มีการจัด
ตั้งโรงเรียนแพทย์ศุภคุณกรรม มีดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้สอน ในช่วงแรกที่เปิดโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2439 ผู้สอนเป็น
แพทย์ทั้งหมด คือ นายแพทย์ เอช ออคัมเชน เป็นผู้รับผิดชอบสอนโดยตรง และยังมี
แพทย์ที่ช่วยสอนอีก 3 คน คือ นายแพทย์โฮย์ นายแพทย์แมคฟาร์แลนด์ และ นายแพทย์
เทียนฮี้² แม้จนกระทั่งโรงเรียนโคลัมเบียไประยะหนึ่งในปี พ.ศ. 2448 มารื้อฟื้นขึ้น
ใหม่ในปี พ.ศ. 2451 นั้น ก็ยังใช้ครูของโรงเรียนราชแพทยาลัย ซึ่งก็เป็นแพทย์ เป็น
ผู้สอนอีกเพียงแต่ใช้แพทย์ศุภคุณกรรมช่วยเป็นครูผู้ฝึกหัดบ้างเท่านั้น³ จนกระทั่งเมื่อมีพยาบาล
กลับจากการศึกษาต่อที่ประเทศฟิลิปปินส์ ในปี พ.ศ. 2462 จึงได้มีครูผู้สอนเป็นพยาบาล
3 คน "ครูพยาบาลจะสอนและคุมทางการฝึกปฏิบัติมากกว่าจะสอนในชั้นเรียน"^{4,5}

¹ บุญจิริ มงคลสมัย, "ประวัติรุ่นที่ 13 พ.ศ. 2465", เรื่องเดียวกัน,
ไม่ระบุหน้า.

² The Executive Committee of the Eight Congress, Siam :
General Medical Features, p. 289.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศธ.55/34 รายงานโรงเรียนแพทย์
ศุภคุณกรรม (10 - 18 พฤษภาคม 2454).

⁴ สัมภาษณ์ บุญจิริ มงคลสมัย, พยาบาลรุ่นที่ 13 ของโรงเรียนพยาบาล
ศิริราช วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2529 ณ บ้านพักมณีสาวรีย์ประชาธิปไตย.

⁵ มติ ประชาคุลยกิจ, "ประวัติรุ่น พ.ศ. 2466", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียน
พยาบาลและศุภคุณกรรม ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

2. วิธีการสอน แบ่งออกเป็น การสอนทางภาคทฤษฎี และการสอนทางภาคปฏิบัติ ดังนี้

2.1 การสอนทางภาคทฤษฎี ในยุคนี้ มี 2 แบบ คือ

2.1.1 การสอนแบบบรรยาย การบรรยายขึ้นอยู่กับครู ซึ่งมักมีวิธีการบรรยายไม่ค่อยเหมือนกัน "ส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีให้จดความคำบอก ครูบางคนบอกเร็วมาก และมักจะจกกันไม่ทัน เมื่อจกไม่ทันนักเรียนบางคนจะไม่จกเลย"¹ นอกจากนี้ยังพบว่า "ครูบางคนจะอธิบายให้เสร็จก่อนจนนักเรียนเข้าใจแล้ว จึงบอกให้จก การที่ครูมักจะให้จดความคำบอก เพราะตำราไม่มี ต้องการให้นักเรียนจกได้ถูกต้องครบถ้วน ครูบางคนมาเขียนไว้บนกระดานคำแล้วให้นักเรียนลอกเอาเอง"²

2.1.2 การสาธิต ครูพยาบาล หรือพยาบาลหัวหน้าตึก จะเป็นทำการสาธิต ซึ่งในสมัยนั้นไม่มีที่ทำการสาธิตโดยเฉพาะ สอนกันในตึกผู้ป่วย ไข้คนไข้หนักเป็นหุ่น เครื่องใช้และอุปกรณ์ในการสอนต้องยืมจากตึกผู้ป่วย เพราะทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณพิเศษจะเบิกจ่าย แยกกันใช้ แยกกันสอน เป็นเช่นนี้จนกระทั่ง สมเด็จพระราชปิตุลาเสด็จกลับประเทศไทยพร้อมมีแพทย์ฝรั่งมากับ³ คือ บุคที่มูลนิธิร็อคกีเฟลเลอร์ เข้ามาให้การช่วยเหลือทางการเงินแพทย์และกวดพยาบาลที่ศิริราชนั่นเอง

พ.ศ. 2460 โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ฯ กับโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ หรือสภาภาษาชาวไทย ใค้ตกลงแลกเปลี่ยนนักเรียนกัน คือ "นักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ทางศิริราช ใค้ไปฝึกหัดการพยาบาลที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และนักเรียนพยาบาลของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มารับการอบรมการผดุงครรภ์ทางโรงพยาบาลศิริราช ที่ทำเช่นนี้

¹ มะลิ ปรีชาคุลยกิจ, "ประวัติรุ่น พ.ศ. 2466", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

² สัมภาษณ์ ผูกจิตร มงคลสมัย, วันและเวลาเกิน.

³ มณี สหสสานนท์, "การศึกษาพยาบาล", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

เพื่อช่วยสนับสนุนและประสานงานทางสภาภาษา กับโรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงพยาบาลศิริราชให้สอดคล้อง และส่งเสริมกิจการทั้งสองฝ่ายให้เข้ารูปเข้ารอยกัน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความสามัคคีไม่ถือเอาถือเรา"¹

ในการแลกเปลี่ยนนักเรียนกันดังกล่าว ให้นักเรียนชั้นปีที่ 2 แล้กกันไป แล้กละ 6 เคียน ปลายปีมีการสอบไล่พร้อมกัน นักเรียนของศิริราชจะได้มีประกาศนียบัตรพยาบาลของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แล้จึงเรียนในชั้นปีที่ 3 คือ วิชาผดุงครรภ์² เวลาสอบไล่ออกข้อสอบกันโรงพยาบาลละครึ่ง คือขางละ 5 ข้อ ศิริราช 5 ข้อ จุฬาลงกรณ์ 5 ข้อ เมื่อสอบปีสองได้แล้ก็เป็นนางพยาบาลของสภาภาษา ไก่ดักเข็มภาษา มีเบี้ยหวัดเคียนละ 5 บาท³ การแลกเปลี่ยนนักเรียนกันนี้ ศิริราชหยุดส่งนักเรียนไปเรียนที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในปี พ.ศ. 2462 ส่งไปเพียง 2 รุ่นเท่านั้น เนื่องจากศิริราชตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้นเอง ส่วนทางโรงเรียนพยาบาลสภาภาษา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ยังส่งนักเรียนมาเรียนวิชาผดุงครรภ์ จนถึง พ.ศ. 2465 จึงหยุดส่ง⁴ และทางโรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาฯ ได้เปิดสอนวิชาผดุงครรภ์ขึ้นเอง ในปี พ.ศ. 2466 รวมระยะเวลาเรียนทั้งพยาบาลและผดุงครรภ์เป็นเวลา 3 ปี⁵

¹ สมเด็จพระบรมราชชนนีนาถ, "พระนิพนธ์ความซาบซึ้งในน้ำพระทัยของสมเด็จพระเจ้า ค่องการแพทย์", เฉลิมพระเกียรติ พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร, หน้า 74.

² จิมลิม วีระไวทยะ, "ประวัติรุ่นที่ 11 พ.ศ. 2462", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

³ เพทาย พยุงเวชศาสตร์, "ประวัติรุ่นที่ 12 พ.ศ. 2464", เรื่องเดียวกัน, ไม่ระบุหน้า.

⁴ วิเชียร ทวีลาภ, "ประวัติและวิวัฒนาการของโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี" ศิริราชพยาบาลอนุสรณ์ 72 ปี (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์), หน้า 57.

⁵ วิทยาลัยพยาบาลสภาภาษาไทย, สสทกะเบ็ญประวัตินักเรียนพยาบาล.

2.2 วิธีการสอนในภาคปฏิบัติ

2.2.1 ฝึกทำการพยาบาลกับผู้ป่วยจริง หลังจากได้ความรู้ภาคทฤษฎีแล้ว โดยมีหัวหน้าฝึกเป็นผู้ควบคุม ควบคุมงาน ประเมินผล มีเรื่องอะไรที่น่าสนใจก็จะเรียกนักเรียนไปคุย¹

ในเรื่องการฝึกหัดการคลอขวดจะทำเป็นเวรผลัดเปลี่ยนกัน เวรละ 3 คน ทำหน้าที่ผู้แฉะมาคาขณะเจ็บครรภ์ 1 คน เตรียมเครื่องมือ 1 คน ทำคลอด 1 คน เวียนกันจนครบ 3 คน²

เมื่อหลวงโรงเรียนแพทย์มณฑลนครราชสีมา ได้เปิดหลักสูตรพยาบาล กับมณฑลนครราชสีมา การขึ้นปฏิบัติงานของนักเรียน เปลี่ยนแปลงจากเดิม คือ นักเรียนต้องเข้าเวร เข้า ม่าย ทัก³ และการขึ้นปฏิบัติงาน เริ่มฝึกในชั้นปีที่ 2 ชั้นปีที่ 1 เรียนตลอดวัน นักเรียนพยาบาลทุกคนเคยแต่เรียนไม่เคยปฏิบัติ ไม่เคยขึ้นดูแผนกต่าง ๆ เพื่อให้เห็นสภาพคนไข้ในแผนกอายุรกรรมก็ทักใจ และการฝึกงานจะฝึกแผนกละ 3 เดือน ยกเว้นสูติกรรม ไม่ต้องไปฝึกแผนกอื่น ให้อีกที่แผนกสูติกรรมคลอด 6 เดือน นักเรียนพยาบาลปีที่ 3 จะได้ฝึกหัดตรวจท่าเด็ก ทำรายงานก่อนคลอด และทำคลอด และดูแลมารดาหลังคลอด^{3,4}

2.2.2 การสอนข้างเตียง สอนให้ทำเป็นสอนกันที่เตียงผู้ป่วย (สมัยก่อนเรียกว่า การสอนริมที่นอน) ไม่ได้กำหนดคนแน่นอนไว้ก่อนล่วงหน้า พบเห็นอะไรที่อยากจะให้ให้นักเรียนใครก็สอนให้⁵

¹ สัมภาษณ์ ผูกจิตต์ มงคลสมัย, พยาบาลรุ่นที่ 13 พ.ศ. 2465 วันและเวลาเดิม.

² ถวิล บริหารเวชศาสตร์, "รุ่นที่ 2 พ.ศ. 2453", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลฯ ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

³ ผูกจิตต์ มงคลสมัย, "พยาบาลรุ่นที่ 13 พ.ศ. 2465", เรื่องเดียวกัน, ไม่ระบุหน้า.

⁴ สัมภาษณ์ ผูกจิตต์ มงคลสมัย, "พยาบาลรุ่นที่ 13 พ.ศ. 2465", วันและเวลาเดิม.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

นักเรียนที่สำเร็จการศึกษา จะได้รับพระราชทานประกาศนียบัตร และของรางวัล ได้แก่ กระจับปี่เครื่องมือทำคลอก และเข็มพระปรมาภิไธย อักษรย่อ ส.ม. เป็นทองคำลงยา จากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี¹ พร้อมทั้งพระราชทานพระราโชวาท ก็จะขอยกพระราชดำรัสเนื่องในวันพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักเรียนสำเร็จการศึกษารุ่นที่เข้าศึกษาในปี พ.ศ. 2451 ดังนี้

พระราชดำรัส²

ของ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชชนนี
พระราชทานพระราโชวาท แก่ นักเรียนแพทย์ดุกครรภ ๗ พระค่านักแพทย์ไทย
เมื่อ วันที่ 10 พฤษภาคม ร.ศ. 130

นักเรียนแพทย์ดุกครรภ ทั้งหลาย

การที่เราศึกษาให้จักตั้งโรงเรียนแพทย์ดุกครรภขึ้น ก็เพราะจะให้ประโยชน์แก่มหาชน ให้ได้รับความสะดวกเมื่อเวลาเจ็บไข้ และเพื่อจะช่วยชีวิตมนุษย์ก็เมื่อพวกเราได้ออกสู่เหล่าเรียนสำเร็จ จนได้เข้ามารับประกาศนียบัตรที่นี้ ดังนั้นก็นับว่าเป็นอันสำเร็จการเล่าเรียนตามประสงค์แล้ว และต่อไปก็มีแต่จะตองตั้งหน้าทำการความหน้าที่ของเจ้าทุกคน ซึ่งได้ออกสู่เหล่าเรียนไว้นั้น

เราขอชักเตือนว่า การที่พวกเราทั้งหลายจะทำการต่อไปนั้น ให้ตั้งใจทำการจริง ๆ ความวิชาความรู้ที่ได้อ่านไว้ อย่าทิ้งวิชาอื่นไปทำการอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้วิชาที่ได้อ่านไว้เสื่อมเสีย ควรจะตั้งหน้าทำการความหน้าที่ที่ควรจะทำ กับให้หนักแน่นว่าคนเป็นผู้พยาบาล อย่าให้หนักเลยว่าเป็นหมอ ขอให้ระวังให้จงหนัก อย่าทำการให้เกินหน้าที่ อย่ากล้าให้เกินความรู้ของตนที่เรียนไว้ มิฉะนั้นก็อาจจะเป็นทางอันตราย

¹ เพทหาย พยุ่งเวชศาสตร์, "ประวัติรุ่นที่ 12 พ.ศ. 2464", อนุสรณ์ 60
ปี โรงเรียนพยาบาลดุกครรภของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศส. 59/34 รายงานการโรงเรียนแพทย์ดุกครรภ

แก่ชีวิตมนุษย์ได้อย่างหนึ่ง คนพยาบาลที่ที่จะต้องมีความอดทน ไม่คิดแต่ความลำบาก ยากเหนื่อย อย่าให้รักตัวและเป็นห่วงธุระส่วนตัวมากกว่าหน้าที่การงาน และขอให้พวกเจ้าตั้งใจรักษาชื่อโรงเรียน กับ ชื่อของเจ้าให้มั่นคง กับต้องมีสามัคคีธรรม ให้กันและกัน เพื่อความสะดวกที่จะช่วยกันทำการให้เต็มกำลัง

บ้านเมืองที่มีการพยาบาลดี ย่อมเป็นประโยชน์สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะถ้าการพยาบาลดี และเลี้ยงเด็กดี ก็ย่อมทำให้พลเมืองมากขึ้นเป็นธรรมดา เมื่อพลเมืองมากขึ้นเพียงไรก็เป็นทางเจริญ และเป็นกำลังของบ้านเมืองของชาติเรา และการพยาบาลนั้นไม่ใช่จะมีประโยชน์แก่การพยาบาลอย่างเดียว ย่อมเป็นประโยชน์สำหรับบำรุงชาติ และบ้านเมืองของเราด้วย ขอพวกเจ้าทั้งหลายจงจำคำของเราไว้

ทางบ้านโรงเรียนฝึกหัดคนพยาบาล ของกรมศึกษาธิการ ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นที่โรงเรียนราชแพทยาลัยนั้น รับผิดชอบเข้าเรียนตามคุณสมบัติ ต่อไปนี้

- 1) ผู้ที่จะรับเข้าฝึกหัดเป็นคนพยาบาลนั้น ต้องการผู้ชาย มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี
- 2) เมื่อสมัครแล้ว ต้องให้เข้าสอบไล่วิชาสามัญก่อน เมื่อเห็นมีความรู้สมควรที่จะรับแล้ว จะได้เรียกใบรับรองจากผู้ที่เป็นหลักถานควรเชื่อได้ไว้เป็นเครื่องประกัน ให้เป็นที่เชื่อว่า ผู้นั้นจะประพฤติดี และจะตั้งใจเล่าเรียนฝึกหัด และทำการงานจริงไม่เหลวไหล
- 3) เมื่อรับเข้าโรงเรียนแล้ว ถ้าวิชาสามัญยังบกพร่องอยู่บ้าง ก็จะได้สอนเพิ่มเติม และสอนวิชาสามัญซึ่งเกี่ยวข้องกับแก่การพยาบาล สอนความประพฤติในหน้าที่ และฝึกหัดให้ทำการพยาบาลไปทั่วที่เกี่ยว ตามหลักสูตรที่เตรียมไว้ในท้ายประกาศนี้
- 4) ส่วนตัวนักเรียนนั้นในเวลาเล่าเรียนไม่มีเงินเดือน แต่จะให้กินอยู่กับคนพยาบาลที่มีอยู่ในที่นั้น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.59/14 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดพยาบาล (15 สิงหาคม - 26 ตุลาคม 2449).

5) เวลาเล่าเรียนประมาณหนึ่ง เมื่อผู้ใดได้ฝึกหัด เห็นว่า มีความรู้พอสมควรที่จะสอบไล่ได้แล้ว จะได้อำนาจการสอบไล่ คือ

1. สอบไล่วิชาควยให้เขียนตอบ
2. สอบไล่ควยปาก
3. สอบไล่ควยการตรวจคักสินิในรายงานที่ฝึกทำการ

6) เมื่อผู้ใดสอบไล่ได้ จะได้ประกาศนียบัตรเป็นเครื่องหมายว่า เป็นผู้พยาบาลที่ได้ฝึกหัดความรู้แล้ว หรือ เรียกว่า คนพยาบาลประกาศนียบัตร

7) ผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรแล้ว จะได้อำนาจให้เข้ารับตำแหน่งทำการในโรงพยาบาลศิริราช มีเงินเดือนตามอัตราคนพยาบาลประกาศนียบัตร ทั้งกันแต่เดือนละ 50 บาทไป หรือว่าเมื่อผู้ใดสมัครจะไปรับราชการในที่อื่น ๆ มีโรงพยาบาลหลวงต่าง ๆ เป็นต้น ก็จะอนุญาตให้ไปได้

8) ถ้าผู้ใดจะเข้ามาฝึกหัดการอย่างนี้ ก็ให้มาลงชื่อที่ออฟฟิศกรมศึกษาธิการเสียโดยเร็ว

สำหรับวิชาที่เรียน ของนักเรียนฝึกหัดการพยาบาล ซึ่งเปิดในปี พ.ศ. 2449 นั้น มีวิชาที่เรียนตามหลักสูตรดังต่อไปนี้

หลักสูตรการฝึกหัดการพยาบาล¹

1. วิชาสามัญ
 - ก. หนังสือ ให้มีความรู้ในการ เขียน อ่าน พอแก่กิจธุระสามัญ
 - ข. ภาษา เพียงทำรายงานคนไข้ได้
 - ค. เลข เรียนถึง บวก ลบ คูณ ทหาร มาตรา ได้ มีอัตราชั่ง ตวง เป็นเบื้องต้น
 - ข. บัญชี ให้ทำการางบัญชี และ บัญต่าง ๆ ในสิ่งที่ต้องทำในหน้าที่

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.59/14 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล (15 สิงหาคม - 26 ตุลาคม 2449).

2. วิชาวิสามนัญ

- ก. พิธีโอบอ้อมรับแขก สำหรับใช้ในการเกี่ยวของกับ พยาบาลภาคแผนก
เป็นต้น
- ข. ศุขวิทยา ให้อบรมรู้จักเหตุผล คุณประโยชน์ ที่ต้องรักษาความสะอาดแก่คนไข้
เครื่องใช้ และสถานที่
- ค. การตรวจไข้ ให้อบรมรู้จักอาการไข้ พอแก่ที่จะไข้ และหัดพยาบาลโรคต่าง ๆ
ทั้งหัดปลูกฝีด้วย

3. จรรยา

- ก. มั่นคงคำสั่ง ผู้พยาบาลจะต้องทำการให้ตรงต่อคำสั่ง ไม่ว่าจะก่อนหน้าหลัง
ตรงต่อซึ้งซึ้ง คับ ตรงต่อเวลา ตรงต่อข้อความที่สั่ง ไม่ให้
ขาด ไม่ให้ผิด ไม่ให้เกิน คือ อวดดีทำนองสั่ง
- ข. อ่อนเพื่อ ต้องให้เอาใจใส่ สังเกต ตรวจตรา ดูแล อนุเคราะห์ทอดทิ้ง
เพิกเฉย ไม่เกียจคร้าน และเห็นสิ่งใดแปลกประหลาดเกิดขึ้น
นอกจากคำสั่ง ต้องรีบออกกล่าวต่อเจ้าหน้าที่โดยเร็ว ไม่นอนใจ
- ค. สุจริต ผู้พยาบาลต้องเป็นผู้สุจริตต่อคนไข้ และผู้อื่น ๆ คือ ไม่ลักขโมย
ยักยอกสิ่งของ ๆ คนไข้ และคนอื่น ไม่ทะเลาะวิวาทรักกับ
หญิงคนไข้ หรือ พวกพ้องญาติวงศ์ของของคนไข้ ไม่ประพฤติผิด
คิดร้ายแก่อย่างใดอย่างหนึ่ง
- ข. เทียงธรรม ผู้พยาบาลต้องเป็นคนไม่ลำเอียง ทั่วยศคติ 4 คือ ความรัก
ความกลัว ความโกรธ ความหลง ในการต่าง ๆ ที่เกี่ยว
แก่คนไข้ มีการพยาบาล การให้อาหาร เป็นต้น
- ง. เมตตากรุณา ผู้พยาบาลต้องประพฤติดีต่อคนไข้ ให้มีใจเมตตาแก่คนไข้
คือ ไม่ดูร้ายข่มเหงกว่าหมุ่ดี และให้กระทำการรักษา
พยาบาลโดยสุภาพ นานวล ทั้งวาจา และกริยา เห็นคนไข้
ไต่ทุกข์เวทนา ให้อุทิศช่วยเหลือในทางที่ถูกที่ควร โดย
ที่สุกที่จะช่วยได้

- จ. ความประพฤติ ผู้พยาบาลต้องประพฤติตนเป็นคนสุภาพ มีกิริยาวาจาเป็นอันดี ต้องไม่ประพฤติเป็นนักเลงหัวไม้ ไม่เล่นเบี้ย ไม่กินเหล้า ไม่สูมฝิ่น ไม่สูมกัญชา ไม่คบนักเลงและคนร้าย
- ฉ. อธิยาศรัย ผู้พยาบาลต้องเป็นคนดีถ้วนเลยกลออ ไม่มั่งง่าย ไม่เป็นคนประหม่า คั้นเค้นด้วยความสะดวกเสียทีอื่น ในการที่แลเห็นคนไข้ที่ไ้ทุกข์เวทนา และคนตาย ไม่กลัวผี ไม่รังเกียจการโสโครก สกปรก มีความอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย นิวหวายากลำบากทั้งปวง

ในข้อฝึกหัดทั้งปวงนี้ ในหมวดจรรยา จะถือว่า เป็นสำคัญยิ่งยกว่าหมวดอื่น

วิธีการสอนและฝึกหัดคนพยาบาลนี้ มีการเรียนทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไปเช่นเดียวกัน การสอนทางภาคทฤษฎีมีแต่การบรรยาย หลังจากนั้นให้ฝึกทำการพยาบาลในโรงพยาบาล¹ ในการฝึกภาคปฏิบัติจักให้เป็นเวรประจำสำหรับพยาบาลคนไข้ทั่วไปอย่างหนึ่ง ให้ฝึกหัดพยาบาลประจำตัว และให้พยาบาลปฏิบัติเป็นอย่างดีที่สุดกับหัตถ์จกอากาศ เป็นรายงานไปถวายจนกว่าจะหายวิธีหนึ่ง²

การสขมไล้จะมีเมื่อใดฝึกหัดมาแล้วสิ้นหนึ่ง คือ สขมไล้วิชาควยให้เขียนคณ สขมไล้ควยปาก และตรวจจากรายงานอากาศไ้ที่นักเรียนทำ รายงานของผู้นักครองในการที่นักเรียนได้ฝึกทำการกับรายงานความประพฤติ คัดสินให้คะแนนในข้อสขมไล้ควย ผู้ที่สขมไล้ไ้จะให้ประกาศนียบัตรเป็นเครื่องหมายว่าเป็นผู้พยาบาลที่ได้ฝึกหัดความรู้แล้ว เรียกว่า คนพยาบาลประกาศนียบัตร³

¹ "การฝึกหัดคนพยาบาลประกาศนียบัตร", อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี, ไม่ระบุหน้า.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศ. 59/14 ทั้งโรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล (15 สิงหาคม - 26 ตุลาคม พ.ศ. 2449)

³ เรื่องเดียวกัน

โรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล ใ้ขยายเวลาเรียนเป็น 2 ปี ในปี พ.ศ. 2457 คือ ให้เรียนเฉพาะวิชาพยาบาลเท่านั้นไม่ต้องเรียนวิชาคุณกรรม โดยให้เรียนหลักวิชาปีหนึ่ง เรียนร่วมกับ นักเรียนแพทย์คุณกรรมและหญิงพยาบาล หลังจากนั้นให้ฝึกความชำนาญอีกปีหนึ่ง¹ ไม่พบหลักฐานการเปลี่ยนแปลงของวิชาที่เรียน จนกระทั่งโรงเรียนโคลัมเล็กกิจการในปี พ.ศ. 2468

สำหรับหลักสูตรของโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์นั้น ไม่มีวิชาคุณกรรม มีแต่วิชาพยาบาลอย่างเดียว ในการเปิดสอนวิชาพยาบาลครั้งนี้ ทางโรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเรียนพยาบาลไว้ว่า²

- 1) เป็นหญิงสาว ที่มีอายุ 16 - 30 ปี
- 2) มีความรู้เทียบ หรือเทียบประโยคมัธยม 1 หรือ 2 ก็รับเข้าเป็นนักเรียนได้

จากการศึกษาข้อเท็จจริงในค่านับความรู้ของนักเรียน จากสมุดทะเบียนนักเรียน ของโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พบว่า ไม่เข้มงวดอะไรนัก ในปี พ.ศ. 2457 นั้น มีผู้เข้าเรียนพยาบาล จบชั้นประถมศึกษา³ หลายคน นอกจากนั้นยังพบว่า ผู้เข้าเรียนพยาบาลสมัยนั้นมีความรู้ภาษาไทยอ่านออก เขียนได้ โดยเรียนเองที่บ้านอีกหลายคน³ แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นไม่เข้มงวดเรื่องคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษามากนัก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความต้องการคนก็เป็นได้

¹ วิเชียร ทวีลาภ, "ประวัติและวิวัฒนาการของโรงเรียนพยาบาลฯ ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี", ศิริราชพยาบาล อนุสรณ์ 72 ปี (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2511), หน้า 57.

² พระยาจารย์ แพทย์คุณ, สภากาชาดกับโรงเรียนแพทย์และพยาบาล, หน้า 2.

³ โรงเรียนพยาบาลสภากาชาดไทย, สมุดทะเบียนนักเรียน เล่ม 1, พ.ศ. 2457 - 2460.

* การศึกษาในระดับประถมศึกษา มีชั้นสูงสุดแค่ประถมศึกษาปีที่ 3 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2477 จึงได้เปลี่ยนแปลงเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 4.

สำหรับหลักสูตรของโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นั้น ในระยะแรกมีกำหนด
ระยะเวลาเรียน 1 ปี ในหลักสูตรประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การสั่งสอน

1. ศิริศาสตร์
2. วิชาพยาบาลคนเจ็บไข้ทั่วไป
3. สุขาภิบาล
4. ขบวนการอย่าง
5. บากแดด
6. วิชาเลี้ยงเด็ก
7. จรรยา

การฝึกหัด

1. ประจำศึกษาค้นไข้ฝ่ายหญิง ไม่ต่ำกว่า 3 เดือน
2. ประจำศึกษาค้นเจ็บไข้ฝ่ายชาย ไม่ต่ำกว่า 3 เดือน
3. ประจำห้องตรวจโรค ไม่ต่ำกว่า 2 เดือน
4. ประจำห้องผ่าตัด ไม่ต่ำกว่า 2 เดือน
5. ประจำกองมุงครรภ์ และโรคเฉพาะสตรี ไม่ต่ำกว่า 2 เดือน
6. ทำเครื่องใช้ในการรักษาพยาบาล (ทำเปลือก, ทำผ้าพันแผล ฯลฯ)
7. ทำเครื่องใช้ในการบำรุงความสุขของคนเจ็บไข้ (ซ่อมแซมที่นอน
หมอน มุ้ง และ การเรือน)

ในปี พ.ศ. 2459 สภาภาษาศสยามได้รับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์กลับมาจัดการเอง ใ้ขยายเวลาเรียนพยาบาลออกเป็น 2 ปี ปีที่ 1 เรียนวิชาชั้นต้น ปีที่ 2 ฝึกหัดและเรียนวิชาเพิ่มเติม¹

ส่วนการสอบไล่ ในระยะแรกนี้ได้กำหนดให้มีการสอบไล่ไว้ปีละ 2 ครั้ง กลางปีครึ่งหนึ่ง ปลายปีครึ่งหนึ่ง สอบในวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตร และทดลองความชำนาญในห้องคนเจ็บ² ผู้ที่สอบวิชาพยาบาลได้ กรรมการผู้สอบไล่จะได้ออกประกาศนียบัตร และจ่ายเข็มเครื่องหมายสมาชิกของสภาภาษาคไว้เป็นสำคัญ การออกประกาศนียบัตรนี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ สภานายิกาสภาภาษาค ได้เสด็จมาทรงแจกครึ่งหนึ่ง เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2459 เนื่องในการเปิดตึกบุญจุมะราชินี กับจอมพลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ อุปนายกผู้อำนวยการ สภาภาษาคสยาม ได้เสด็จมาทรงแจกอีกครึ่งหนึ่ง เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2460 เนื่องในการเปิดตึกวชิราวุธ และ ตึกจิระประวัติ³

นอกจากโอกาสในการพิธีที่กล่าวมาแล้ว ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นผู้แจกประกาศนียบัตร หรือ ส่งไปให้ ถ้าผู้รับอยู่หัวเมือง เพื่อมิให้ผู้รับต้องคอยนาน⁴

ครั้นปี พ.ศ. 2460 กิจการของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้มีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการยกเลิกแผนกศึกษา โรงเรียนพยาบาลโอนไปอยู่ในความดูแลของหัวหน้าแผนกรักษาพยาบาล เรียกว่า "กองโรงเรียนการพยาบาล" มีหัวหน้ารับผิดชอบระเบียบการเรียนจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง เช่น กำหนดเวลาเรียนใ้ขยายเป็น 2 - 3 ปี เพื่อต้องการให้นักเรียนมีความรู้ และ ทำหน้าที่รักษาพยาบาลได้ก็จริง ๆ

¹สภาภาษาคสยาม, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงเรียนนางพยาบาล, สถานแปลสเตอร์, พระพุทธศักราช 2462, หน้า 203.

²เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 208.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 209.

จึงจำเป็นต้องใช้เวลาเรียนให้นานขึ้น และหลักสูตรสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน

สำหรับคุณสมบัติของผู้เรียนในระยะนี้ ใก้กำหนดไว้อย่างละเอียด และที่สำคัญก็คือ ใ้ค้เพิ่มพื้้นความรู้ของผู้เข้าเรียนจาก มัธยมศึกษาที่ 1 - 2 เป็นอย่างต่ำมัธยมศึกษาที่ 2 คึงมีรายละเอียดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาใน "ข้อมังคัมว่าควยนางพยาบาล สภา กาชาค พ.ศ. 2461" คึงนี้

ข้อมังคัมว่าควยนางพยาบาลสภากาชาค พ.ศ. 2461¹

- ข้อ 1 ผู้ที่จะเป็นนักเรียนนางพยาบาลนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ
- ก. นักเรียนนางพยาบาลทั่วไป
 - ข. นักเรียนนางพยาบาลผดุงครรภ์
- ข้อ 2 ผู้ที่จะเป็นนักเรียนนี้ จะต้องมีลักษณะคึงนี้
- (1) มีความประพฤติเรียบร้อย ไม่มีความเสียหายอย่างใด
 - (2) จะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปีเต็ม และไม่เกินกว่า 30 ปี
 - (3) จะต้องเป็นโสด คือ ไม่มีบุตร และสามี ซึ่งจะเป็นที่กังวล
 - (4) มีร่างกายบริบูรณ์ และแข็งแรง
 - (5) มีความรู้จบชั้นมัธยม 2 ของกรมศึกษาธิการเป็นอย่างต่ำ หรือมีประกาศนียบัตร วิชาพยาบาลมาจากสำนักใด ๆ
- ข้อ 3 ผู้ที่จะเข้าเป็นนักเรียนนางพยาบาลตามที่กล่าวมาแล้วนี้ จะต้องยื่นใบสมัครภายในเดือนเมษายน และมีผู้รับรองโดยมีหลักฐานตามใบสมัคร และใบรับรองท้ายข้อมังคัมนี้

¹ สภากาชาคสยาม, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงเรียนนางพยาบาล, สถานแปลสเตอร์, พระพุทธศักราช 2462, หน้า 210 - 211.

นอกจากจะกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ารับการศึกษาใหม่แล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลง
เวลาในการเรียนใหม่ แบ่งเป็น 2 แบบ คือ ก. นักเรียนนางพยาบาลทั่วไป และ
ข. นักเรียนนางพยาบาลผดุงครรภ์ ดังนี้

นักเรียนนางพยาบาลประเภท ก. มีกำหนดเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 2 ปี
นักเรียนนางพยาบาลประเภท ข. มีกำหนดเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 3 ปี ใน 2 ปีแรก เรียน
วิชาพยาบาล วิชาที่ 3 เรียนวิชาผดุงครรภ์โดยเฉพาะ¹

นักเรียนนางพยาบาลประเภท ก. ได้เล่าเรียนมาแล้วครบ 3 ปี นักเรียน
ประเภท ข. ได้เล่าเรียนมาแล้วครบ 4 ปี ยังสอบไล่ไม่ได้ และจะสมัครเรียนต่อไปอีก
เมื่อผู้อำนวยการเห็นสมควรก็จะให้เรียนต่อไป หรือให้ออกไปเป็นกองหนุนก็ได้²

ระเบียบการสอบไล่ได้เปลี่ยนแปลงเป็น ปีละ 1 ครั้ง ในเดือนมีนาคม เพื่อให้
นักเรียนมีเวลาเรียนนานขึ้น เพราะหลักสูตรเพิ่มขึ้น แต่ถ้ามักเรียนต้องสอบมากขึ้น ก็
จะจัดเป็นพิเศษไม่ว่าเวลาใด³

นักเรียนนางพยาบาลประเภท ข. จะต้องสอบวิชาพยาบาลให้ได้ตามหลักสูตร
และได้รับประกาศนียบัตรเป็นนางพยาบาลทั่วไปเสียก่อน แล้วจึงจะเรียนวิชาการผดุงครรภ์
ปีที่ 3 ได้ และเมื่อสอบไล่ได้วิชาผดุงครรภ์แล้ว ก็จะได้รับประกาศนียบัตรในวิชานั้นด้วย⁴

วิชาที่เรียนในช่วงนี้ (พ.ศ. 2460) มีดังนี้⁵

¹ สภาการศึกษาสยาม, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงเรียนนางพยาบาล,
สถานพยาบาลเคอร์, พระพุทธศักราช 2462, หน้า 211.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 203 - 204.

1. อวัยวะวิทยา
2. สุขวิทยา
3. สรรพคุณยา
4. บัณฑิตพยาบาล
5. การพยาบาลวิมที่นอนคนเจ็บไข้
 - ก. การพยาบาลทั่วไป
 - ข. การพยาบาลโรคผื่นคัน
 - ค. การพยาบาลโรคทางยา
 - ฌ. การพยาบาล และการเลี้ยงเด็ก
 - ง. การคลอดบุตร
6. ภาษาอังกฤษ
7. ภาษาไทย
8. ข้อบังคับระเบียบการที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาล
9. จรรยา

จากหลักสูตรที่แก้ไขใหม่นี้ มีการเปลี่ยนวิชาที่ไปจากเดิมที่เปิดโรงเรียนครั้งแรกมาก มีทั้งวิชาที่จัดเพิ่มขึ้น และวิชาที่ตัดออกไปจากหลักสูตร

ในระยะต่อมา (พ.ศ. 2466) ทางโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้จัดหลักสูตรปกครองตนเอง¹ จึงเป็นผลให้การส่งนักเรียนไปเรียนปกครองที่ศิริราชสิ้นสุดลง ระยะเวลาที่กำหนดไว้เดิม 2 ปี นั้น ไม่พอที่จะทำให้นักเรียนมีความรู้ที่ได้ จึงกำหนดเวลาเรียนเป็น 3 ปี คือ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และ ปีที่ 3²

¹วิทยาลัยพยาบาล สภาการพยาบาล, สมุทพะเบียนสรุปผลการศึกษา และเปลี่ยนแปลงหลักสูตร.

²หอจกหมายเหตุแห่งชาติ, สม.2.36/9 นิตยประชุมกรรมการสภาการพยาบาลที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (4 กรกฎาคม - 19 กรกฎาคม 2465).

นอกจากนี้ทางโรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ยังได้ตั้งโรงเรียนนางสุชาภิบาลขึ้น เปิดทำการสอนนักเรียนชุดแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2467 กำหนดเวลาเรียน 6 เดือน ได้รับสตรีที่สำเร็จการศึกษาในโรงเรียนนางพยาบาลของสภาอากาศสยาม กับโรงเรียนผดุงครรภ์และการพยาบาล ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี มีผู้สมัครเรียน 8 คน ถึงเดือนธันวาคม สอนไล่ทั้งหมด 8 คน ได้เข้าทำงานตามสถานที่ประชานามัยพิทักษ์นั้นมา¹

สำหรับวิธีการสอนของโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ใ้ข้อมูลในระยะปลายยุคนี้ คือ พ.ศ. 2468 การสอนยังคงใช้วิธีการบรรยาย ครูบางท่านจะให้นักเรียนดูคามินหนังสือ หรือครูบางท่านจะให้จดความคำบอกซึ่งมักจะเป็นวิชาที่ยังไม่ได้พิมพ์ตำราขึ้น นอกจากการบรรยายก็มีการสาธิต ทำให้ดูจริง ๆ ในศึกษาผู้ป่วย หลังจากนั้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติกับผู้ป่วยได้ โดยมีหัวหน้าตึก และพยาบาลรุ่นพี่คอยควบคุมดูแล แต่ละคนลงมือตรวจคนไข้กันนักเรียนมาก การลงฝึกงานในศึกษาผู้ป่วยให้ลงตั้งแต่ปีที่ 1 โดยในชั้นปีที่ 1 จะลงฝึกงานคนไข้ ส่วนชั้นปีที่ 2 และ 3 จะลงฝึกงานคนไข้เข้าชั้นเรียนคนไข้ ชั่วโมงไหนไม่เรียนต้องลงฝึกงานในศึกษาผู้ป่วยหมด สื่อการสอนที่ใช้ได้แก่ หนังสือ รูปภาพ และของจริงในศึกษาผู้ป่วย คือของเครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีใช้กันอยู่ในศึกษาผู้ป่วย รวมทั้งตัวผู้ป่วยด้วย²

การสอนทางภาคทฤษฎีไม่เน้นมาก มุ่งให้ปฏิบัติได้ การปฏิบัติงานของนักเรียนในสมัยนี้มีเวรกลางวัน และเวรกลางคืน ผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นแพทย์ มีครูพยาบาลสำเร็จการศึกษาวิชาพยาบาล จากประเทศสหรัฐอเมริกา ทำหน้าที่สอนวิชาการพยาบาลในโรงเรียน ชื่อ คุณครูพร้อมจิต (พร้อม) เสวกโสภณ³ คุณครูพร้อมจิต ได้สำเร็จ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ. 2.36/1 แดงการสภาอากาศสยาม พุทธศักราช 2467.

² คุณถวิลหวั่ง ทุกิยะโพธิ, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2528.

³ วิทยาลัยพยาบาล สภาอากาศไทย, ประวัติวิทยาลัยพยาบาล สภาอากาศไทย, เอกสารโรเนียว.

วิชาการพยาบาลเมื่อปี พ.ศ. 2464 นอกจากจะสอนวิชาการพยาบาลแล้ว คุณครูพร้อมจิต ไค้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยหัวหน้าแผนกพยาบาลด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง หัวหน้าแผนกการพยาบาลเวลานั้นเป็นแพทย์ คือ พระเวชสุนทรโรสด การสอนทางภาคปฏิบัติมุ่งให้ทำงานเป็นเท่านั้น หัวหน้าก็เป็นผู้สอน พออะไรก็สอนเลย สอนไปทำไป¹

การเข้าเรียนของนักเรียนไม่ค่อยพร้อมกัน บางคนเข้าเรียนตั้งแต่ต้นปี บางคนเข้าเรียนกลางปี ผู้ที่เข้าเรียนกลางปีจะต้องขอยืมสมุดคคของเพื่อนมาลอก และ ความให้ทัน ถึงเวลาสอบก็ต้องให้สย ผู้ที่เรียนก็ให้ข้ามชั้นได้ คือ ปี 2 ไม่ต้องเรียน ชั้นเรียนชั้นปีที่ 3 ไค้เลยก็มี²

ทางคานโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค ใช้หลักสูตรคล้ายคลึงกับโรงเรียนพยาบาล จุฬาลงกรณ์ และในหลักสูตรนั้นไค้กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาไว้ว่า รับนักเรียนหญิงที่ เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6³ ระยะเวลาในการศึกษา 3 ปี แบ่งเป็น ชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 2 และ ชั้นปีที่ 3 ในแต่ละปีจะมีจำนวนนักเรียนน้อย โดยในแต่ละชั้นจะมีนักเรียน 2 คน บ้าง 3 คน บ้าง 4 คน บ้าง ในระยะที่คั้งใหม่ ๆ นี้ มีจำนวนนักเรียนมากที่สุดเพียงแค่ 4 คนเท่านั้น⁴ สำหรับนักเรียนพยาบาลรุ่นที่ 1 มีเพียง 2 คน คือ นางสาวบุญน

¹วิทยาลัยพยาบาล สภาการชากไทย, ประวัติวิทยาลัยพยาบาล สภาการชากไทย, เอกสารโรเนียว.

²คุณภวิสหวัง ทุกิยะโพธิ, สัมภาษณ์, วันที่ 4 มีนาคม 2529.

³The Executive Committee of the Eight Congress, Siam : General Medical Feature, p. 297.

⁴American Presbyterian Mission Chiengmai, Report of McCormick Hospital for the Year 1927 - 1928 (Bangkok : The Bangkok Time Press Ltd., 1929), p. 6.

ปวีณาไชยา และ นางสาวลิเคียน กามแก้ว¹ เมื่อเรียนสำเร็จแล้วได้รับประกาศนียบัตร
วิชาการพยาบาลทั่วไป หากผู้ใดมีความประสงค์จะเรียนวิชาดังกล่าวนี้ ต้องไปเรียน
ที่โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เป็นเวลา 6 เดือน²

วิชาที่เรียนในหลักสูตร ของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค ซึ่งค้นคว้าได้จาก
บันทึกประจำตัวของนักศึกษาในสมัยนั้น มีดังนี้คือ³

1) Anatomy	9) Eye, Ear, Nose, Throat
2) Chemistry	10) Materia Medica
3) Bacteriology	11) Medicene
4) Prac. Nursing	12) Surgery
5) Bandaging	13) Dietetics (Diet in diseases)
6) Massage	14) Obstetries
7) O.R. Technic	15) Pediatrics
8) Dietetics (Nutrition &
Cookery)	16) Communicable Diseases
	17) Public Health

ในการเรียนนี้ จะเรียนภาคปฏิบัติควบคู่ไปด้วย โภชนักเรียนจะต้องลงฝึกงาน
หรือฝึกภาคปฏิบัติในแผนกต่าง ๆ ทั่วไปนี้⁴

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹"60 ปีของพยาบาลแมคคอร์มิค", แมคคอร์มิค 95 ปี แห่งบริการ, ไม่ระบุหน้า.

²ประวัติความเป็นมาของคณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิค วิทยาลัยพยาบาล, เอกสาร
โรเนียว.

³ใบรายงานผลการศึกษาศึกษาของพยาบาลแมคคอร์มิค รุ่นแรก พ.ศ. 2466.

⁴เรื่องเดียวกัน.

1) Men	6) Operating room
2) Women	7) Clinic
3) Children	8) Public Health
4) Maternity	
5) Infant	

หลักสูตรของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิคนี้ ใช้หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ปลายทางโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้ส่งข้อสมมาทำการสอบกับผู้สำเร็จการศึกษา ผู้ที่สอบได้ได้รับประกาศนียบัตรวิชาพยาบาลของโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และมีสิทธิไปศึกษาวิชาคุณครูและอนามัยที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ด้วย¹

นอกจากนี้ยังมีบันทึกเกี่ยวกับความประพฤติกในระหว่างศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย ในการประเมินพยาบาล คิดเป็นร้อยละ ภาคทฤษฎี 60 % ผ่าน ภาคปฏิบัติ 70 % ผ่าน² นักเรียนจะคงสนใจเรียนในชั้นเรียน และสนใจการฝึกปฏิบัติงานบนเตียงผู้ป่วยด้วย ทางโรงเรียนไม่ได้จ้กนักเรียนขึ้นฝึกงานเวลากลางคืน เนื่องจากขาดผู้เฒ่าศึกษา จึงได้จ้กให้นักเรียนอยู่เวร On Call เมื่อมีงานฉุกเฉินในเวลากลางคืนก็ให้ค่านักเรียนพยาบาลเวรขึ้นไปฝึกหัดทำ ส่วนเวลากลางวันจะขึ้นฝึกงานให้การพยาบาลกับผู้ป่วยที่ไ้รับมอบหมายให้ดูแลให้การพยาบาล³

นักเรียนพยาบาลรุ่นที่ 1 ของแมคคอร์มิค จบการศึกษาในปี พ.ศ. 2469 ได้รับประกาศนียบัตร เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2469 โดยมี อำนวยเอก พระธำ

¹ ศรีวิไล สิงหนคร, "ประวัติโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลแมคคอร์มิค", 75th Anniversary McCormick Hospital, หน้า 60.

² ใบรายงานผลการศึกษาของพยาบาลแมคคอร์มิค รุ่นแรก พ.ศ. 2466.

³ ศรีวิไล สิงหนคร, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

วิทยาคม (หมอมแมคฟาร์แลนค์) เป็นประธานในพิธี¹

วิธีการสอนของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค

วิธีการสอนทางภาคทฤษฎี อาจารย์ทองม้วน สุขจรูส ซึ่งได้เข้าเป็น
นักเรียนพยาบาลรุ่นที่ 3 ของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค ได้เล่าถึง วิธีการสอนใน
สมัยนั้นไว้สรุปได้ดังนี้ คือ

การสอนทางภาคทฤษฎี²

1. การบรรยายใช้ภาษาอังกฤษ สลับภาษาไทย เวลาเรียนขึ้นอยู่กับ
กับเวลาว่างของผู้สอน
2. การสาธิต จะทำในวิชาหลักการพยาบาลมาก โดยครูจะทำ
ให้ดูก่อน แล้วให้นักเรียนทำเองโดยให้ทำกับผู้ป่วยจริง ครั้งแรกครูจะคุมให้ทำให้ถูกต้อง
เมื่อทำได้ครูจะปล่อยให้ทำไปได้เลย แต่ถ้าคนไหนทำไม่ได้ ครูจะคุมครั้งที่ 2 หรือ 3
จนกว่าจะทำได้ดี

การสอนทางภาคปฏิบัติ³

1. เรียนในหอผู้ป่วย ฝึกงานไปด้วยเรียนไปด้วย
2. ฝึกงาน ทำเฉพาะงานของพยาบาลจริง ๆ ทำความสะอาด
พื้น ล้างกระโถน นักเรียนต้องทำเองหมด ต้องไปฝึกทำงานที่โรงครัว โรงซักฟอกด้วย
3. ทางวิชาสุติกรรม ต้องทำลอคตามจำนวนที่กำหนด ตามเป็ยณ
case และสอนผู้ป่วย มีการทักความผลอย่างละเอียด

¹ "60 ปีของพยาบาลแมคคอร์มิค", แมคคอร์มิค 95 ปีแห่งการบริการ,
ไม่ระบุหน้า.

² สัมภาษณ์ ทองม้วน สุขจรูส, พยาบาลรุ่นที่ 3 ของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค,
วันที่ 13 เมษายน 2528, ณ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

³ เรื่องเดียวกัน.

นักเรียนในสมัยนั้นไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน จะไ้เสื้อผ้าและรองเท้าฟรี
รับประทานอาหารฟรี การสอนวิชาของโรงเรียนพยาบาลา จุฬาลงกรณ์ เมื่อจบ
การศึกษาจะไ้รับประกาศนียบัตร 2 ใบ เป็นของโรงเรียนพยาบาลา โรงพยาบาลจุฬา
ลงกรณ์ 1 ใบ และของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค 1 ใบ¹

จากข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน ของสถานศึกษาพยาบาลในยุคนี้ พอจะ
สรุปส่วนที่คล้ายคลึงกัน และส่วนที่แตกต่างกันไ้ดังนี้

1) คุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา ในระยะที่ตั้งโรงเรียนใหม่ ๆ หากคนเรียน
ยาก จึงกำหนดพื้นความรู้ค่อนข้างต่ำ คือ จบชั้นประถมปีที่ 3 เท่านั้น ต่อมาในช่วง
ปลายของยุคจึงปรับเข้ามามาตรฐานเดียวกัน คือ จบชั้นมัธยมปีที่ 6 มีแต่โรงเรียนฝึกหัด
การพยาบาลเท่านั้น ที่ไม่ไ้กำหนดพื้นความรู้ เพียงแต่กำหนดว่า เมื่อสมัครแล้วต้องไ้
เข้าสอบวิชาสามัญก่อน ไ้ยังบอกพร้อมอยู่จะไ้สอนเพิ่มเติม ส่วนระดับอายุของผู้เข้าศึกษา
ในช่วงปลายของยุค ทุกโรงเรียนจะปรับมาเท่ากัน คือ อายุขั้นต่ำ 16 - 17 ปี มีแต่
โรงเรียนฝึกหัดคนพยาบาลเท่านั้นที่กำหนดอายุของผู้เข้าศึกษาไ้สูง คือ ไม่น่ากว่า 20 ปี

2) วิชาที่เรียน ในหลักสูตรของโรงเรียนพยาบาลทั้ง 3 แห่ง ไม่แตกต่าง
กันมาก เว้นแต่โรงเรียนฝึกหัดคนพยาบาล ที่มีวิชาเรียนน้อยกว่า และเน้นทางค่าน
ศีลธรรมจริยธรรมมากกว่าแห่งอื่น ๆ

วิชาที่เรียนเหมือนกัน ในช่วงปลายของยุคมี 6 วิชา คือ กายวิภาคศาสตร์
และสรีรวิทยา สรรพคุณยา จรรยาพยาบาล การพยาบาลทั่วไป อายุรกรรม
ศัลยกรรม การคลอดบุตร เว้นแต่โรงเรียนฝึกหัดคนพยาบาล เรียนเหมือนกันเฉพาะ
สรีรวิทยา และจรรยาพยาบาล วิชาที่เรียนไม่เหมือนกัน ไ้แก่ ปาโกลโลยี เคมี
สุขวิทยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ซ้อมบังคับระเบียบการที่เกี่ยวแก่การพยาบาล อาหาร
วิทยา อาหารเฉพาะโรค บั๊กเตรีวิทยา การพันผ้า การนวด โรคคา หู คอ จมูก
โรคเด็ก โรคคิ๊คค้อ และการสาธารณสุข

¹ ลัมภานันท์ ทองม้วน สุขจรีส, พยาบาลรุ่นที่ 3 ของโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค,
วันที่ 13 เมษายน 2528, ณ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

3) วิธีการสอน

3.1 วิธีการสอนทางภาคทฤษฎี ทุกสถาบันมีวิธีการสอน 2 วิธี คือ การบรรยาย (lecture) และ การสาธิต ทุกสถาบันนั้นขาดแคลนสื่อการสอน จึงใช้ของจริงให้ดู ไม่มีสถาบันใดที่มีวิธีการแตกต่างจากนี้ มีแต่ทางโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค ที่มีการสอนเป็นภาษาอังกฤษบ้าง ภาษาไทยบ้าง สลับกันเท่านั้น เพราะมีครูเป็นหมอมอเมริกันด้วย

3.2 วิธีการสอนภาคปฏิบัติ

ทุกสถาบันมีวิธีการสอนคล้ายคลึงกัน คือ เมื่อครูได้สาธิตวิธีการพยาบาลต่าง ๆ ให้นักเรียนดูแล้ว จะให้นักเรียนหัดทำการพยาบาลกับผู้ป่วยเลย โดยจะมีหัวหน้าศึกษาคอยควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดคอยตลอด ส่วนครูจะไปตรวจคราวบ้าง เหมือนเป็นผู้ตรวจการ ไม่ค่อยไปคอยใกล้ชิดกับนักเรียนมาก เพราะครูพยาบาลมีน้อย ในยุคนี้หัวหน้าศึกษามีบทบาทสำคัญมากกับการสอนทางภาคปฏิบัติ ระหว่างฝึกงานหัวหน้าศึกษาจะตรวจตรา เข้มงวด และสอนไปด้วย จะมีข้อที่แตกต่างกันอยู่บ้างก็คือ ในช่วงปลายของยุค นักเรียนพยาบาลของโรงเรียนพยาบาลศิริราช และโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มีการเข้าเวร เข้า บ่าย คึก กันแล้ว ส่วนทางโรงเรียนพยาบาลแมคคอร์มิค ยังไม่มีการเข้าเวร บ่าย คึก เลย

ลักษณะเด่นของสถานศึกษาพยาบาลแต่ละแห่งในยุคนี้ สรุปได้ว่า

โรงเรียนแพทย์ณkundkrum และหญิงพยาบาล ปัจจุบันคือ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จัคว่า เป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกในประเทศไทย หลักสูตรที่เปิดสอนครั้งแรกเน้นหนักทางด้านการณkundkrum มากกว่าการพยาบาล ต่อมาภายหลังได้ปรับปรุงเพิ่มหลักสูตรการพยาบาลให้มากขึ้น จนกระทั่งปลายยุคจึงเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนทั้งด้านการพยาบาล และณkundkrum

โรงเรียนฝึกหัดการพยาบาล โรงเรียนนี้ได้จัดตั้งขึ้นมาระยะหนึ่งแล้วล้มเลิกไป (2449 - 2468) รับเฉพาะนักเรียนชายเข้าเรียน ในหลักสูตรเรียนเฉพาะการพยาบาลทั่วไป ไม่แยกสาขา ไม่มีวิชาณkundkrum และ เน้นหนักทางด้านศีลธรรมจรรยา

โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยพยาบาล
 สภาอากาศไทย เป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งที่สอง หลักสูตรที่เปิดสอนครั้งแรก ไม่มีวิชา
 ฉุกเฉินการแพทย์ ก่อนหลังเมื่อกำหนดวิชาฉุกเฉินการแพทย์เข้าไว้ในหลักสูตร จะส่งนักเรียนไปเรียน
 ฉุกเฉินการแพทย์ที่ศิริราช จึงทำให้เกิดมีโครงการแลกเปลี่ยนนักเรียนกันขึ้น คือ นักเรียน
 พยาบาลของศิริราช ไปฝึกหัดการพยาบาลที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และ นักเรียนพยาบาล
 ของจุฬาลงกรณ์ ไปเรียนการฉุกเฉินการแพทย์ที่ศิริราช ต่อมาได้เปิดสอนวิชาการฉุกเฉินการแพทย์เอง
 (2466) และได้ตั้งโรงเรียนนางสุชาภิบาลขึ้นมีระยะเวลาเรียน 6 เดือน รับนักเรียนที่
 เรียนจบวิชาการพยาบาลจากโรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงเรียน
 พยาบาล โรงพยาบาลศิริราช ผู้ที่จบการศึกษาได้เข้าทำงานตามสถานีประชาชนามย์พิทักษ์
 โรงเรียนพยาบาล สภาอากาศไทย จึงเป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งแรก ที่สมบูรณ์ เป็น
 โรงเรียนพยาบาลฉุกเฉินการแพทย์และอนามัย

โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เป็นโรงเรียนแห่งสุดท้ายในยุคนี
 ตั้งขึ้นเป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกของคณะมิชชันนารี ปัจจุบันคือ คณะพยาบาลศาสตร์
 มหาวิทยาลัยพายัพ เมื่อเปิดสอนครั้งแรก มีครูเป็นชาวอเมริกัน ใช้หลักสูตรคล้ายกับ
 โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และทำสัญญาเช่าสมทบกับ โรงเรียนพยาบาล
 โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ทางโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จัดส่งข้อสอบไปสอบ และ
 นักเรียนของแมคคอร์มิคจะต้องลงมาฝึกการทำคลอดที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ด้วย

ศูนย์วิทยพัชกร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปและวิเคราะห์

การจัดการศึกษาพยาบาลในยุคนี้ ใ้ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ 3 ประการ ควบกัน คือ

1. อิทธิพลจากต่างประเทศ ซึ่งนำแนวความคิดของการจัดการศึกษาพยาบาลเข้ามาสู่ประเทศไทยได้ 2 ทาง คือ
 - 1.1 ชาวต่างชาตินำเข้ามาเผยแพร่
 - 1.2 การเสด็จประพาสต่างประเทศของพระมหากษัตริย์ไทย การเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศของพระราชวงศ์ และข้าราชการ
2. ปัญหาสุขภาพของประชาชน
3. การขาดแคลน และความตองการพยาบาล

พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในยุคนี้ สรุปได้ดังนี้ คือ

พ.ศ. ที่จัดตั้ง	ชื่อสถานศึกษา	วัตถุประสงค์	การจัดการสอน	คุณสมบัติของผู้ เข้าศึกษา
2439	โรงเรียนแพทย์ ศุภชลาศัย และ หญิงพยาบาล (ปัจจุบัน คือ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล)	เพื่อตั้งสอนหญิงให้ เป็นแพทย์ศุภชลาศัย รักษาพยาบาลทหาร และคนไข้	สอนแบบทาง ศุภชลาศัย มีเรียน การพยาบาลไข้ม่าง ไม่มาก ระยะเวลาเรียน ไม่ได้กำหนดแน่นอน ให้เรียนจนกว่าจะ สอบได้ (เรียน จริงประมาณ 3 ปี จบ)	รุ่นแรกไม่ได้กำหนดคุณสมบัติแน่นอน แต่เป็นหญิงที่มีสามีแล้ว และยังไม่เข้าใจหนังสือไทยที่พอซึ่งมีปัญหามาก ผู้สมัครที่หลังจึงเลือกผู้ที่อ่านออกเขียนได้ (เพราะนักเรียนสมัยก่อนเข้าเรียนไม่พร้อมกัน) อายุตั้งแต่ 16 ปี ขึ้นไป และต้องเป็นโสภ เพราะ

พ.ศ. ที่จัดตั้ง	ชื่อสถานศึกษา	วัตถุประสงค์	การจัดการสอน	คุณสมบัติของผู้ เข้าศึกษา
2451	รื้อฟื้นใหม่หลังจาก หยุดไปเมื่อ พ.ศ. 2448	วัตถุประสงค์เดิม	ให้เรียนหลักวิชา ปีหนึ่ง แล้วฝึกหัด ทำการพยาบาลอีก ปีหนึ่ง แต่เมื่อ เรียนจริง ต้องเรียน หลักวิชา 2 ปี แล้ว ฝึกหัดการพยาบาล อีก 1 ปี (ปี 2460 ส่ง นักเรียนไปฝึกหัด การพยาบาลที่ โรงพยาบาลจุฬา ลงกรณ์ 6 เดือน	ผู้ ผู้แต่งงานแล้วกังวลด้วย เรื่องครอบครัว รับนักเรียนหญิงที่อายุ ระหว่าง 15 - 25 ปี ความรู้ประณมปีที่ 3
2462		ตั้งโรงเรียน พยาบาล และ โรงเรียนผดุงครรภ์ เป็น 2 หลักสูตร	เรียนพยาบาล 2 ปี ปีแรกไม่ต้องฝึกงาน ปีสองมีการฝึกงาน ด้วย เรียนด้วย ปีที่ 3 เรียนผดุง ครรภ์ ระยะเวลา เรียน 3 ปี หยุด ส่งนักเรียนไป	รับนักเรียนหญิงที่มีอายุ ไม่ต่ำกว่า 16 ปีบริบูรณ์ ความรู้ชั้นมัธยมปีที่ 3

พ.ศ. ที่จัดตั้ง	ชื่อสถานศึกษา	วัตถุประสงค์	การจัดกาการสอน	คุณสมบัติของผู้ เข้าศึกษา
2449	โรงเรียนเด็กหัด การพยาบาล (เลิก ไปเมื่อ พ.ศ. 2468)	ผลิตคนพยาบาลให้ จักการทำงานใน หน้าที่ และทำการ พยาบาลได้ก็ตาม ระเบียบแบบแผน	โรงพยาบาลจุฬา ลงกรณ์ เรียนทฤษฎีน้อย เน้น หนักทางศีลธรรม จรรยา และมุ่งให้ ปฏิบัติงานเป็น ระยะเวลาเรียน 1 ปี พ.ศ. 2457 ขยายเวลาเป็นเรียน 2 ปี	รับนักเรียนชาย อายุ 20 ปีขึ้นไป ไม่ได้ กำหนดพื้นความรู้ เพียง แต่กำหนดให้มีการสอบ วิชาความรู้สามัญก่อน ถ้าไม่ที่จะสอนเพิ่มเติม ให้
2457	โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลจุฬา ลงกรณ์ (ปัจจุบันคือ วิทยาลัยพยาบาล สภากาชาดไทย)	1) เด็กหัดคนพยาบาล ให้มีความรู้ในการ พยาบาลที่จริงจัง 2) เปิดโอกาสให้ หญิงได้ทำประโยชน์ ให้แก่ชาติบ้านเมือง	สอนเฉพาะการ พยาบาล จนถึงปี พ.ศ. 2460 จึง แลกเปลี่ยนไปเรียน ณ กรุงศรีอยุธยา ระยะเวลาเรียน 2 ปี	รับนักเรียนหญิง อายุ 16 - 30 ปี เป็นโสด และมีพื้นความรู้ มัธยม ปีที่ 1 หรือ 2 ก็สมัคร เข้าเป็นนักเรียนได้
2460			สอนวิชาพยาบาล และส่งไปเรียน ณ กรุงศรีอยุธยา 6 เดือน หยุดส่งใน ปี พ.ศ. 2465	เพิ่มคุณสมบัติของผู้เข้า ศึกษาเป็นนักเรียนอายุ 17 - 30 ปี พื้นความ รู้เพิ่มขึ้นเป็น มัธยม ปีที่ 3

พ. ศ. ที่จัดตั้ง	ชื่อสถานศึกษา	วัตถุประสงค์	การจัดการสอน	คุณสมบัติของผู้ เข้าศึกษา
2466	โรงเรียนพยาบาล โรงพยาบาลแมคคอร์ มิก	คองการพยาบาล มาช่วยแบ่งเบางาน ของแพทย์ เพราะ ก่อนที่จะมีพยาบาล แพทย์ต้องทำหน้าที่ ทั้ง คำนการ รักษา และการพยาบาล	เปิดสอนวิชาผดุง ครรภ์ที่โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ ระยะเวลา เรียนเพิ่มเป็น 3 ปี ใช้หลักสูตรของ โรงเรียนพยาบาล จุฬาลงกรณ์ และ ส่งนักเรียนไปเรียน ผดุงครรภ์ที่ โรงพยาบาลจุฬา ลงกรณ์ ระยะเวลา เรียน 3 ปี	ไม่กำหนดอายุ ต้องมี พื้นฐานรู้จบชั้นมัธยม ปีที่ 6

ลักษณะของหลักสูตร และการสอน ของโรงเรียนพยาบาลที่จัดตั้งขึ้นในยุคนี้ อาจเรียกได้ว่ายังไม่มีเกณฑ์มาตรฐานที่แน่นอน และมีลักษณะยืดหยุ่น ทั้งนี้เพราะความต้องการให้คนมาเรียน ก็จะต้องเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

1. คุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา เริ่มรับครั้งแรกไม่จำกัดความรู้ ต่อมากำหนดไว้ว่า ต้องมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ผู้ที่เข้าเรียนมีตั้งแต่อ่านออกเขียนได้ จนถึงจบประถมศึกษาปีที่ 3 ในสมัยนั้น และไม่มี การสอบคัดเลือกเลยตลอดยุค และถึงแม้ว่าจะหลังจะกำหนดขึ้นความรู้ขั้นต่ำมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ยังพบว่า มีผู้จบแค่ประถมศึกษาปีที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 มาเข้าเรียนได้

2. ระยะเวลาเรียน นักเรียนไม่จำเป็นต้องเข้าเรียนพร้อมกันตั้งแต่แรกมี หากแต่เปิดโอกาสให้เข้าเรียนได้ตลอดปี และการเรียนยังมีการข้ามชั้นอีกด้วย

3. นักเรียนพยาบาล จะมี 2 ประเภท คือ นักเรียนในเยาวรุ่ง กับ นอกเยาวรุ่ง นักเรียนในเยาวรุ่งจะไ้รับเบี้ยเลี้ยง เดือนละ 15 บาท เพื่อเป็นการจูงใจให้ประชาชนสนใจที่จะส่งบุตรหลานมาเรียนพยาบาล

สำหรับวิชาที่เรียน ส่วนใหญ่จะเป็นวิชาชีพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรที่จัดขึ้นในยุคนี้ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อให้ได้คนมาทำหน้าที่พยาบาลแบ่งเบาภาระของแพทย์เท่านั้น

ในยุคริเริ่มมีการจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาลยังไม่มั่นคงถาวร มีการขยับเล็ก และรั้ลที่เข้ามาใหม่ สถานที่เรียนไม่แน่นอนมีการโยกย้ายหลายครั้ง หลักสูตรมีการเพิ่มวิชาเรียนมากขึ้นเรื่อย ๆ และมีบางวิชาที่ล้มเลิกไม่คงเรียน ซึ่งทำให้เห็นว่าวิชาที่เรียนยังกำหนดแน่นอนไม่ได้ มีเพิ่มลดตามความจำเป็น ทั้งนี้เนื่องจากยังขาดมาตรฐานในการจัดหลักสูตรนั่นเอง